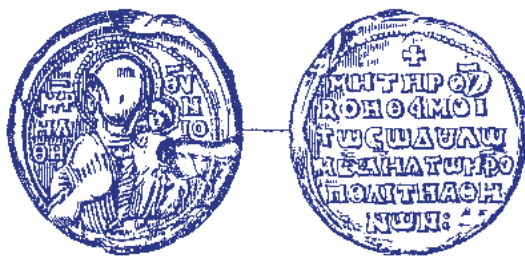

Βίος, Ἀκολουδία καὶ
Παρακλητικὸς Κανὼν
τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν
Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου,
Μητροπολίτου Ἀθηνῶν

ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΝΟΡΙΑ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ

2021

ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΝΑΛΟΓΙΟ

Με την αιγίδα και την υποστήριξη του

Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Εικόνα εμπροσθοφύλλου:

«Ὁ ἅγιος Μιχαὴλ Χωνιάτης καταγινόμενος
ἐν τοῖς συγγράμμασι».

Ἔργο Ξενοφώντος Μπόκου, 2014.

Εικόνα οπισθοφύλλου:

Σφραγίδα Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου Νέου Ψυχικοῦ.

Ἔργο Ξενοφώντος Μπόκου, 2014.

Εικόνα ἐσωφύλλου:

Σχεδιαστική ἀποτύπωση μολυβδοβούλλου τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ Χωνιάτου,
Μητροπολίτου Ἀθηνῶν.

Ἡ εἰκαστική ἀπεικόνιση ἀνθέων τῆς Λαυρεωτικῆς
εἶναι ἔργα τῆς Πηγῆς Ζερβουδάκη, 2021.

Ἐπιμέλεια: ἀρχιμ. Μιχαὴλ Χαρ. Σταθάκης, ἀρχαιολόγος-θεολόγος.

Copyright: Ἑνορία Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου Νέου Ψυχικοῦ.

Ἑκδοτική Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἀρσενικοῦ 12-16, 116 36 Ἀθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7033
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

Περιεχόμενα

Χαιρετισμὸς Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου Β΄.....	5
Πρόλογος	7
Βιογραφικὰ Μιχαὴλ Χωνιάτου.....	11
Τὸ συγγραφικὸ ἔργο του	32
Στὴν Ὑμνογραφία καὶ τὴν Τέχνη.....	33
Βιβλιογραφία.....	35
Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν.....	41
Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τὸν ἐν ἁγίοις Πατέρα ἡμῶν Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην, Μητροπολίτην Ἀθηνῶν	73

Ὁ ἅγιος Μιχαὴλ Χωνιάτης, Μητροπολίτης Ἀθηνῶν.
Τοιχογραφία 13ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Ἱερὸ Ναὸ Ἀγίου Πέτρου, Καλυβίων Κουβαρᾶ.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ Β'

Αριθ. πρωτ./Π/ΕΞ./3966 2021

Έν Αθήναις τῇ 20ῇ Ἰουλίου 2021

**ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ Β'
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΑΣΜΑΤΙΚΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ
ΑΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΧΩΝΙΑΤΟΥ**

Χαιρετίζω τὴν ἔκδοση τῆς ἀσματικῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ἱερό Ναὸ Ἀγίου Γεωργίου Νέου Ψυχικοῦ, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐπικειμένη συμπλήρωση ὀκτακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τὴν ὁσιακὴ κοίμηση τοῦ ἀγίου.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ προσωπικότητα συνδέθηκε μὲ τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ τὴν ἀγάπη πρὸς ὅ,τι πολῦτιμο ἀπὸ τὴν ἀρχαία σοφία παρέδιδε ἡ Ἀθήνα ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, μὲ τὴν προσήλωσή του στὴν ἀληθινὴ πίστη, μὲ τὴ μέριμνα γιὰ τὰ ποικίλα προβλήματα τοῦ ποιμνίου του καὶ τὴν κοινωνικὴ του εὐαισθησία, μὲ τὴν ἀντίσταση τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ στὰ χρόνια τῆς Λατινοκρατίας. Ἡ ὁσιακὴ ζωὴ καὶ τὸ ὁσιακὸ τέλος τοῦ Ἀγίου ἐπισφραγίσθηκαν ἀπὸ τὴν αὐθόρμητη ἀναγνώρισή του ἀπὸ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἀγίου τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἀπομένει σὲ μᾶς ἡ τιμὴ τοῦ Ἀγίου, τόσο ὡς πρόσκληση στὴν πνευματικὴ πορεία ἑνὸς ἐκάστου, ὅσο καὶ μέσα στὴ Λατρεία μας. Ἡ παρούσα ἔκδοση λοιπὸν θὰ ὑπηρετήσῃ τίς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀγίου λατρευτικὲς μας συνάξεις. Ὀφείλονται εὐχαριστίες στὸν Μ. Ὑμνογράφο τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας Δρα κ. Χαράλαμπε Μπούσια γιὰ τὴ σύνταξη τῆς Ἀκολουθίας καὶ στὸν πανοσιολ. ἀρχιμανδριτὴ π. Νε-

κτάριο Καρσιώτη γιὰ τὸ σχετικὸ μὲ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀγίου ἐπιστημονικὸ τοῦ πόνημα.

Συγχαίρω τὸν Πρόεδρο τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑνορίας Ἀγίου Γεωργίου Ψυχικοῦ πανοσιολ. ἀρχιμανδρίτη Μιχαήλ Σταθάκη καὶ τοὺς συνεργάτες του γιὰ τοὺς κόπους τῆς ἐκδόσεως. Εὐχομαι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου, νὰ εὐλογήσῃ τὴν ἔκδοση, πρὸς ἁγιασμὸ τῶν ἑνοριτῶν καὶ κάθε φιλαγίου καὶ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀθηνῶν Γεωργίου Β'

Πρόλογος

Ἡ Ἐνορία μας, ὁ Ἅγιος Γεώργιος στὸ Νέο Ψυχικό, προβαίνει μὲ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμου Β΄ καὶ μὲ τὴν εὐγενικὴ παραχώρηση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς κ. Νικολάου, στὴν ἔκδοση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τὴν ὁποία συνέγραψε τὸ 2005 ὁ Μέγας Ὑμνογράφος τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας κ. Χαραλάμπης Μπούσιας καὶ ἐνέκρινε πρὸς χρῆση ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Δυστυχῶς, ἡ παλαιότερη ἀσματικὴ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται σὲ κώδικες τῆς Ἱ. Μονῆς Βατοπεδίου κατὰ τὸν 13ο αἰῶνα, ἔχει ἀπολεσθεῖ.

Τρεῖς εἶναι οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους προβαίνουμε στὴν παροῦσα ἔκδοση. Ἀφ' ἑνός, πρόκειται περὶ τοπικοῦ ἁγίου τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες καὶ λογιότερες μορφές τῆς Μεσοβυζαντινῆς περιόδου, ἡ ὁποία, μάλιστα, σφράγισε τὴν μετέπειτα πορεία καὶ ἀντίσταση τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ στὰ διακόσια καὶ πλέον ἔτη Λατινοκρατίας ποὺ ἀκολούθησαν.

Ἀφ' ἐτέρου, τὸ ἔτος 2022 συμπληρώνονται ὀκτακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμηση τοῦ ἁγίου Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος ἤρθε ὡς Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καὶ ζοῦσε ἀπὸ τὰ ἐφηβικά του ἤδη χρόνια, τὴν δὲ καταγωγὴ

εἶλκε ἀπὸ τὴν πόλιν Χῶνες τῆς Φρυγίας στὴν Μικρὰ Ἀσία, τὶς ἀρχαῖες Κολοσσές, γνωστὲς καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

Ἕνας Μικρασιάτης, λοιπόν, ἔρχεται στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ παράδειγμά του, ὡς πρότυπο πολυδιάστατου καὶ ὁραματιστοῦ ποιμένος, συνεχίζει νὰ λάμπει ὀκτακόσια χρόνια ἀργότερα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἱστορικὲς συνθήκες δὲν εὐνόησαν τὴν διατήρηση τῆς μνήμης του κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς Ὀθωμανικῆς κατοχῆς.

Ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγίου πρὸς τὸν ἀρχιποίμενα Χριστὸ ἦταν τελεία, φρόντισε νὰ ἐκπληρώσει ὁ ἴδιος καὶ τὸ κριτήριον, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Κύριός μας μετρᾷ τὴν γνησιότητα τῆς ἀγάπης τῶν λειτουργῶν Του καὶ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας Του... ἀναλώθηκε δηλαδὴ στὸ νὰ βόσκει τὰ ἀρνία τοῦ Χριστοῦ!

Ὁ τρίτος λόγος εἶναι, ὅτι τὸ ἔτος 2022 συμπληρώνονται ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε πού, Μικρασιάτες πάλι, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἐρυθραίας, τὰ Βουρλᾶ, τὸ Μελί, τ' Ἀλάτσατα, τὴν Φώκαια καὶ τὴν Σμύρνη, ἔρχονται πρόσφυγες στὴν Ἀττικὴ γῆ, στὴν γῆ τῆς ἀγίας Φιλοθέης, στὴν περιοχὴ τοῦ Νέου Ψυχικοῦ. Μικρασιάτες αὐτοί, Μικρασιάτης καὶ ὁ ἅγιος! Ἐργάστηκαν, δούλεψαν καὶ παρὰ τὶς ἀντιξοότητες καὶ τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπισαν, οὐδέποτε παραιτήθηκαν. Ἀπεναντίας, ὅπως καὶ ὁ ἅγιος ποὺ ἐπιδόθηκε σὲ ἕναν ἀγῶνα εὐποιΐας ἀνακαινίζοντας τὸν Παρθενῶνα, δημιουργώντας βιβλιοθήκες, ἐπιμορφώνοντας τὸν ἱερὸ κλῆρο, στηρίζοντας τοὺς μοναστές, ὑπερασπιζόμενος μὲ κάθε εὐκαιρία τὰ δίκαια τοῦ ποιμνίου του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι, τὴν γῆ ποὺ παρέλαβαν, τὴν ἀξιοποίησαν τόσο, ὥστε ὁ Δῆμος μας νὰ χαρακτηριστεῖ πρότυπος Δῆμος σὲ πανευρωπαϊκὸ ἐπίπεδο!

Ἡ παροῦσα ἔκδοση δὲν θὰ εἶχε φτάσει στὸ τυπογραφεῖο ἐὰν δὲν συνεισέφεραν ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὸν ὀβολό τους οἱ Ἄννα Βε-

νιζέλου, Σπυρίδων Ζάφτης, Χρήστος Ζώης, Εὐάγγελος καὶ Τρι-
ανταφυλλιά Κεσπέρη, Ἰωάννης Μαγγίνας, Σταμάτιος Μητσός,
Παναγιώτης Ριζόπουλος καὶ Χριστόδουλος Χατζηκυριάκος
τοὺς ὁποίους μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τοὺς εὐχαριστῶ ἐκ μέσης
καρδίας! Εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτη
κ. Νεκτάριο Καρσιώτη, Ἡγουμενοσύμβουλο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς
Κοιμήσεως Θεοτόκου Πεντέλης γιὰ τὴν εὐγενικὴ καὶ ὀλοπρό-
θυμη παραχώρηση τῆς βιογραφίας τοῦ ἁγίου Μιχαήλ, ἐκ τῆς
διπλωματικῆς του ἐργασίας στὸ Πρόγραμμα Μεταπτυχιακῶν
Σπουδῶν τοῦ Τομέα Βυζαντινῆς Φιλολογίας, στὴν Φιλοσοφικὴ
Σχολὴ τοῦ ΕΚΠΑ, μὲ τίτλο «Ὁ ἅγιος Λεωνίδης ὑπὸ Μιχαήλ
Χωνιάτου ἐγκωμιαζόμενος. Φιλολογικὴ-ἀγιολογικὴ-ἀρχαιολο-
γικὴ θεώρηση». Τέλος, νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀδελφὸ Πανοσι-
ολ. Ἀρχιμανδρίτη κ. Τιμόθεο Ἀγγελῆ, Προϊστάμενο τοῦ Ἱεροῦ
Προσκυνήματος Ἀναστάσεως Χριστοῦ Σπάτων γιὰ ὅλη τὴν
βοήθεια καὶ τὴν συμπαράσταση.

Ὁ ἅγιος τὸ διάστημα τῶν εἴκοσι πέντε περίπου ἐτῶν ποὺ
ἔμεινε στὴν Ἀθήνα, κατοικοῦσε στὴν λεγόμενη Πινακοθήκη
τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐὰν ἦταν μαζί μας σή-
μερα, δὲν θὰ μπορούσε νὰ μὴν εὐχαριστήσῃ τοὺς φύλακες
τοῦ Ἱεροῦ Βράχου! Τοὺς συμπολίτες μας ποὺ φυλάσσουν
ὅ,τι ιερότερο παρέδωσε ἡ Ἱστορία, οἱ πατέρες μας καὶ τὰ
πέτρινα σπλάγχνα τῆς Ἀττικῆς στὴν ἀνθρωπότητα! Ἡ πα-
ροῦσα ἔκδοση ἀφιερώνεται σὲ ὅσους φύλαξαν, σὲ ὅσους φυ-
λάττουν καὶ σὲ ὅσους θὰ φυλάσσουν στὸ διηνεκὲς τὰ ἱερὰ
τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν!

Ὁ ἀρχαιολόγος Γεώργιος Σωτηρίου τὸ 1920 στὴν δημοσί-
ευσή του γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν ποὺ διενήρ-
γησε στὴν παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἡ ὁποία
εἶναι ἀφιερωμένη στὸν ἅγιο Λεωνίδα, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἅγιος
Μιχαήλ ἐκφώνησε πανηγυρικὸ λόγο στὴν μνήμη του, στὴν ἐν

λόγω βασιλική, σημειώνει: «...Ὁ Μιχαὴλ Ἀχομινάτος ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι λόγῳ του, ἔνθα παραστατικώτατα διηγεῖται τὰ κατὰ τὸν θάνατον τῶν μαρτύρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Λεωνίδου, ὃν παραβάλλει πρὸς τὸν λεοντόθυμον ὑπερασπιστὴν τῶν Θερμοπυλῶν, ἀποκαλεῖ τοὺς μάρτυρας Ἑλλάδος “γεννήματα καὶ θρέμματα”, δι’ οὓς “μᾶλλον μέγα φρονεῖτω ἡ νῦν εὐσεβὴς Ἑλλάς” ἥπερ ἡ πάλαι ἐπὶ τοῖς περὶ Λεωνίδην τὸν Λάκωνα, ἀντιστοιχοῦσι μὲν πρὸς τὰς τῶν Περσῶν δυνάμεις περὶ τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν πεσοῦσι δ’ ἐκείσε παρὰ τῶν βαρβάρων ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλλήνων κοινῆς».

Τραγικὴ ὅμως εἰρωνεία! «...Αὐτὸς ὁ πικραμένος ὄνειροπόλος τῆς ἀρχαιότητος, ποὺ εἶχε μοιρασμένη τὴν καρδιά του στὸν Χριστὸ καὶ στὸν Πλάτωνα, ποὺ στάθηκε δεσπότης μαζὶ κι ἀρχαῖος ρήτορας, φορεμένος τὸ ὠμοφόριο ἀπάνω ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μανδύα...», ὅπως ἀναφέρει ὁ Φώτης Κόντογλου στὴν «Πονεμένη Ρωμιοσύνη», ἔμελλε νὰ παραδώσει τὴν ψυχὴ του στὸν Κύριο, ἀνήμερος καὶ παραπληγικός, στὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου στὶς Θερμοπύλες, σὰν ἄλλος Λεωνίδης μαχόμενος «ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν»...

Ἐτάφη ἐκεῖ...

Φαινομενικὰ νικημένος ἀπὸ τίς δυνάμεις τοῦ κόσμου τούτου...

Στὴν πραγματικότητα ὅμως, ἐξῆλθε τοῦ κόσμου «νικῶν καὶ ἵνα νικήσῃ»!

Νέο Ψυχικό, 15 Ἀπριλίου 2021

Μνήμη ἁγίου Λεωνίδου

ἀρχιμ. Μιχαὴλ Χαρ. Σταθάκης

Βιογραφικά αγίου Μιχαήλ Χωνιάτου

Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαήλ Χωνιάτης γεννήθηκε τὸ ἔτος 1138 στὶς Χῶνες τῆς Φρυγίας,¹ πόλη κοντὰ στὶς ἀρχαῖες Κολοσσές στὴν ΝΔ Μικρὰ Ἀσία,² γνωστὴ ἀπὸ τοὺς πρωτοβυζαντινοὺς χρόνους κυρίως γιὰ τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸ τοῦ προστάτου τῆς ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.³ Τὸ οἰκογενειακὸ προσωνύμιό Ἀκομινᾶτος,⁴ ποὺ συχνὰ παλαιότερα τοῦ ἀποδιδόταν, δὲν ἀνταποκρί-

1. Κολοβοῦ, *Μιχαήλ Χωνιάτης*, σ. 10. Περὶ τοῦ Μιχαήλ Χωνιάτου βλ. Α. Kazhdan, *Michael Choniates*, O.D.B. 427-428· Ν. Wilson, *Οἱ λόγιοι στὸ Βυζάντιο*, μτφρ. Ν. Κονομῆς, Ἀθήνα 1991, σ. 262-263· Μ. Angold, *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081-1261*, Cambridge 1995, σ. 197-213.

2. Ἡ πόλη τῶν Κολοσσῶν (ἢ Κολασσῶν) βρισκόταν στὴν Ν. Φρυγία, 110 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ἐφέσου, στὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Λύκου σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὶς ἐκβολές του στὸν ποταμὸ Μαίανδρο. Στὰ ἀρχαῖα χρόνια, 4ος-5ος αἰ. π.Χ., ἦταν πλούσιο ἐμπορικὸ κέντρο, ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας παρήκμασε, μᾶλλον ἐξαιτίας ἐνὸς σφοδροῦ σεισμοῦ τὸ 60/61 μ.Χ. Οἱ κάτοικοι τότε μετώκισαν σὲ ἀσφαλέστερη γειτονικὴ περιοχὴ καὶ ἱδρυσαν νέα πόλη. Ἀπὸ τοὺς πρωτοβυζαντινοὺς ὅμως χρόνους οἱ δύο πόλεις θεωροῦνταν μία καὶ ἐκ τούτου ὁ Μιχαήλ Χωνιάτης γράφει: *Κολασσαι πόλις ἐστὶ Φρυγίας... Οἶδε τὴν πόλιν καὶ Ξενοφῶν καὶ Ἡρόδοτος οἱ καλοὶ, εὐδαίμονά τε καὶ μεγάλην... κοσμεῖ δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος· πολιοῦχεῖ δὲ Μιχαήλ ὁ αὐτῶν οὐσιῶν ἡγεμὼν*. Ἡ σημερινὴ ὀνομασία τῶν Χωνῶν εἶναι *Kaya* - *dīri*. Βλ. Ἰ. Παναγοπούλου, *Εἰσαγωγή στὴν Κ.Δ.*, Ἀθήνα 1995, σ. 272, Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. 35-36.

3. Ὁ ἀρχαγγέλος Μιχαήλ ἐθεωρεῖτο προστάτης τῆς πόλεως ἐξ αἰτίας ἐνὸς μεγάλου θαύματός του, διὰ τοῦ ὁποῖου μετωνομάσθηκαν οἱ Κολοσσές σὲ Χῶνες. Ἐσωσε δηλαδὴ τὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενον ναὸ του κάνοντας τὰ νερά τῶν ποταμῶν, ποὺ με φράγμα εἶχαν στρέφει πρὸς αὐτὸν οἱ ἐθνικοὶ γιὰ νὰ τὸν καταστρέψουν, νὰ καταποθοῦν ἀπὸ βραχῶδες ρήγμα τὸ ὁποῖο ἀνοίχθηκε ὑπερφυῶς. Γι' αὐτὸ, σημειώνει ὁ Χωνιάτης: *καὶ ταῖς πάλαι Κολασσαῖς οἰκειότερον τῇ περιπτώσει τῆς μεγαλουργίας δέδωκεν ὄνομα (Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Α', σ. 36) (Χῶναι - χοάνη - χέω)*. Ἀνάμνηση αὐτοῦ τοῦ θαύματος ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὴν ἐκκλησία στὶς 6 Σεπτεμβρίου. Βλ. *Μηνაῖον Σεπτεμβρίου*, σ. 109.

4. Ἡ ἐπωνυμία Ἀκομινᾶτος ἢ Ἀχωμινᾶτος, ποὺ παλαιότερα ἐθεωρεῖτο ὡς οἰκογενειακὸ προσωνύμιό τοῦ Μιχαήλ Χωνιάτη, εἶναι ἐσφαλμένη. Ἀρχικῶς ὁ Hieronymus Wolf, τὸ 1557, τὴν ἀπέδωσε στὸν ἱστορικὸ Νικήτα Χωνιάτη, ἀδελφὸ τοῦ Μιχαήλ, ὅταν ἐξέδωσε τὸ περίφημο ἔργο του ὑπὸ τὸν τίτλο *Nicetæ Acominati Choniates*

νεται στην πραγματικότητα, αλλά οφείλεται μάλλον σὲ παρανό-
γνωση.

Ὁ Μιχαὴλ ὑπῆρξε πρωτότοκος βλαστὸς πολυμελοῦς καὶ ἐπι-
φανοῦς οἰκογενείας⁵ καὶ εἶχε προορισθεῖ παιδιόθεν ἀπὸ τοὺς γο-
νεῖς του γιὰ τὸ στάδιο τῆς ἱερωσύνης.⁶ Πρῶτος διδάσκαλος καὶ
παιδαγωγὸς του χρημάτισε ὁ μητροπολίτης Χωνῶν Νικήτας,⁷
στὸν ὁποῖον ὁ Μιχαὴλ ἀφιέρωσε ἐγκωμιαστικὸ λόγον,⁸ ὅπου ἐκ-
θειάζει τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου του καὶ τὸ προφητικὸ του χάρισμα.
Σὲ ἐφηβικὴ ἡλικία, περὶ τὸ 1154, ὁ φιλόστοργος καὶ φιλόλογος
πατὴρ του, μὲ τὴν σύμπραξιν τοῦ ἱεράρχη Νικήτα,⁹ τὸν στέλνει
ἐξ Ἀσίας εἰς Βυζάντιον κατ' ἔρωτα παιδεύσεως, καὶ τὸν παρα-
δίδει διατριβαῖς διδασκόντων τὴν τε γραμματικὴν προπαιδεῖαν
καὶ τὴν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου χρηστομάθειαν.¹⁰ Ἐκεῖ, στὴν βασιλί-
δα τῶν πόλεων, ὁλοκληρώνει τὶς σπουδές του στὴν Πατριαρχικὴ
Σχολή, μὲ διδάσκαλο τὸν σημαντικότερο λόγιον τῆς ἐποχῆς, τὸν
Εὐστάθιο, περίφημο ὑπομνηματιστὴ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πινδά-
ρου, μαῖστορα τῶν ῥητόρων στὴν βυζαντινὴ αὐλὴ καὶ μετέπειτα
μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1175/77-1195/98), μὲ τὸν ὁποῖον
ἀπέκτησε σύνδεσμο ἀρρήκτου φιλίας.¹¹

Historia, καὶ ἔκτοτε τὸν ἀκολούθησαν ἐκδότες καὶ μελετητές. Τὸ ἄτοπο κατέδειξε
πρῶτος, τὸ 1934, ὁ Georg Stadtmüller στὴν γνωστὴ μονογραφία του γιὰ τὸν Μ. Χω-
νιάτη. Τὴν δὲ πιθανὴν προέλευσιν αὐτῆς τῆς πλάνης ἐξηγεῖ μὲ πνευματώδη τρόπο ὁ V.
Grumel, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην του, οφείλεται σὲ παρανόγνωσιν βραχυγρα-
φιῶν καὶ συντμήσεων τοῦ τίτλου χειρογράφων ποὺ εἶχε ὑπόψιν του ὁ Wolf· π.χ.: Νι-
κή(τα) τοῦ ἀ(πὸ) κόμιν α(ὐ)τοῦ Χωνιάτου. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι καὶ σπουδαῖοι φιλόλογοι,
ὅπως ὁ Allatius, ὁ Posseñius καὶ ὁ καρδινάλιος Μαί ἄσκησαν σοβαρὴ κριτικὴ στὸν
Wolf καὶ ἐπεσήμαναν τὶς ἐλλείψεις του στὴν ἄρτια γνώσιν τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς.
Βλ. Stadtmüller, *Michaël Choniates*, σ. 274-278· V. Grumel, *De l'origine du nom*
Ἀκομινᾶτος, E.E.B.Σ. ΚΓ' (1953), σ. 165-167· Μανάφη, *Γραμματολογικά*, σ. 153.

5. Laurent, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, στ. 1204-1206.

6. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. 349.2-3: Ἐκ παιδὸς τῷ ἱερῷ βήματι.

7. Γράφει ὁ Μιχαὴλ γιὰ τὸν Νικήτα Χωνῶν: Οἶδα καὶ αὐτός, τῶν οὐρανίων
ἐκεῖνων ἀκροασάμενος φθόγγων, ἔτι παιδάριον ὦν, καὶ τῆς δηλώσεως τῶν λόγων
ἐκεῖνου φωτιζούσης καὶ συνετιζούσης νηπίους συνιείς, ὡς ἐξῆν. Βλ. Λάμπρου, *Τὰ*
σωζόμενα, τ. Α', σ. 46.12-14.

8. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. 24-71.

9. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. 61.2-3.

10. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. 347.17-22.

11. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. ιστ' (εἰσαγ.).

Παράλληλα, όπως συνάγεται από έπιστολές του, συνδέεται στενά με τους κατοπινούς πατριάρχες Θεοδόσιο Α΄ Βοραδιώτη (1178/79-1183) και Μιχαήλ Δ΄ Αύτωρειανό (1208-1214), με τον αρχιμανδρίτη της μονής Στουδίου Λουκιανό κ.ά.

Προσέτι, ως σημειωθεί ότι και ο νεώτερος αδελφός του Νικήτας,¹² μόλις στά έννέα του χρόνια, μεταξύ των ετών 1164/66, μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη για ανώτερες σπουδές. Ο Μιχαήλ γίνεται γι΄ αυτόν τὰ πάντα· γράφει με νοσταλγία στην Μονωδίαν πού συνέγραψε πολλά χρόνια αργότερα, τὸ 1217, για τὸν θάνατο τοῦ Νικήτα τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: *χερσὶ ταῖς ἐμαῖς φέρων παρέθετο (ὁ πατέρας τὸν Νικήτα) ἐπισκήψας (μετὸ χρέος) πάντα γενέσθαι οἱ καὶ πατήρ καὶ τροφεὺς καὶ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος· ἃ δὴ πάντα καὶ γέγονα τ΄ ἀδελφῶ... εἰς ἀκροτάτην φιλαδελφίαν ἐλήλακα.*¹³

Ὁ Μιχαήλ Χωνιάτης μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῶν σπουδῶν καὶ τὴν συγκατάλεξή του στὸν κλῆρο τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀνέλαβε καθήκοντα πατριαρχικοῦ ὑπογραμματέως, ὅπως ἀναφέρει

12. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης γεννήθηκε στὶς φρυγικὲς Χῶνες περὶ τὸ 1155/57. Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων βρέθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ σπουδές, κοντὰ στὸν ἀδελφὸ του Μιχαήλ. Ἡ πολιτικὴ του ἀνοδος ὑπῆρξε ραγδαία. Διορίσθηκε σὲ διάφορες κρατικὲς θέσεις καὶ ὡς βασιλικὸς γραμματικὸς στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλεξίου Β΄ Κομνηνοῦ (1180-1183). Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου Α΄ Κομνηνοῦ (1183-1185) ἀπεχώρησε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα, ἐνῶ ἐπὶ Ἰσακίου Β΄ Ἀγγέλου (1185-1195) ἀνέλαβε ἐκ νέου τὰ καθήκοντά του ὡς λογοθέτης τῶν σεκρέτων καὶ μέλος τῆς συγκλήτου. Ὅμως τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1204 ἡ ἐπέλαση τῆς Δ΄ σταυροφορίας ἐπέφερε τὴν ἀπόλυτη καταστροφή... Μετὰ ἀπὸ σύντομη παραμονὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του στὴν Σηλυβρία, προσέφυγε στὸν βασιλέα Θεόδωρο Α΄ Λάσκαρη (1204-1222) στὴν βιθυνικὴ Νίκαια. Ἐκεῖ ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τοὺς πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἰσχυροὺς μᾶλλον μὲ ἀδιαφορία καὶ ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὴν πείνα. Γιὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του δὲν διαθέτουμε πληροφορίες. Πέθανε μεταξύ τῆς ἀνοιξέως καὶ τοῦ θέρους τοῦ 1217. Τὸ ἔργο του *Χρονικὴ Διήγησις* τὸν καταξιώνει ὡς τὸν σημαντικότερο ἱστορικὸ τῆς περιόδου 1118-1206. Συνέγραψε ἐπίσης διαφόρους λόγους, ἐπιστολές καὶ ἀσχολήθηκε μὲ θεολογικὲς πραγματεῖες. Βλ. J. van Dieten, *Nicetae Choniatae historia, pars prior* [Corpus fontium historiae Byzantinae 11.1. Series Berolinensis], Berlin, De Gruyter, 1975· Ἀπ. Καρπόζηλου, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι*, τ. Γ΄, Ἀθήνα 2009, σ. 699-718· A. Kazhdan, *Μελέτες στὴν βυζαντινὴ λογοτεχνία τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰ.*, Ἀθήνα 2010, σ. 287-288.

13. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α΄, σ. 347.23-28.

σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν πνευματικό του ἀδελφὸν¹⁴ Μιχαὴλ Αὐτωρειανόν:¹⁵ πρόσθετος οὖν ταῖς ἤδη συμπαθούσαις ἡμῖν ὁμοιότησιν καὶ τὸ ὑπογραμματέας γενέσθαι πατριαρχικῆς ἀμφοτέρους μεγαλειότητος.¹⁶ Λόγῳ τῆς θέσεώς του ἀπέκτησε μεγάλη ἐμπειρία σὲ ἐκκλησιαστικά, διοικητικὰ καὶ νομικὰ θέματα, ἐφόδια ἀπαραίτητα γιὰ τὴν μετέπειτα σταδιοδρομία του.

Ἐπὶ βασιλείας Ἀλεξίου Β΄ Κομνηνοῦ (1180 - 1183) καὶ πατριαρχίας Θεοδοσίου Α΄ Βοραδιώτου, ἐξελέγη καὶ χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ἀθηνῶν¹⁷ τὸ 1182 σὲ ἡλικία 44 ἐτῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, καθὼς γράφει, ἦταν νεώτερος ἄλλων ὑποψηφίων γι' αὐτὴν τὴν

14. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β΄, σ. 7.19 - 20.

15. Ὁ Μιχαὴλ Αὐτωρειανὸς (1208 - 1214) ἦταν ὁ πρῶτος ἐξόριστος πατριάρχης μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τῆς Δ΄ σταυροφορίας (1204). Ἐξελέγη ἀπὸ σύνοδο ποὺ συνεκάλεσε ὁ Θεόδωρος Α΄ Λάσκαρης (1204 - 1222), τὸν ὁποῖο ὡς πατριάρχης ἔσπεψε αὐτοκράτορα, γεγονὸς ποὺ εἶχε μεγάλη σημασία ἀπὸ θεσμικὴ καὶ ιδεολογικὴ ἀποψη γιὰ τὴν αὐτοκρατορία. Ὁ Μιχαὴλ συμπαρατάχθηκε σθεναρῶς στοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, θέτοντας ὡς πρωταρχικὸ στόχο τὴν ἐνότητα τοῦ καταλυθέντος βυζαντινοῦ κράτους, ὑπὸ τὸν Θεόδωρο Λάσκαρη. Βλ. Ἡλ. Γιαρένη, *Ἡ συγκρότηση καὶ ἐδραίωση τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας*, Ἀθήνα 2008, σ. 245 - 250.

16. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β΄, σ. 66.25 - 26, 67.9 - 12.

17. Ὡς χριστιανικὴ κοινότητα ἡ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ἀρχικῶς, ὅπως γενικῶς ἴσχυε, ἦταν αὐτόνομη ἐπισκοπὴ. Ἀπὸ τὸν 2ο αἰῶνα καὶ ὡς τις ἀρχές τοῦ 8ου αἰῶνος, ἀπετέλεσε τὴν πρώτη ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Κορίνθου, ποὺ καὶ αὕτὴ μετὰ τὴν σειρά της, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος, ὑπῆχθη στὴν μητρόπολη καὶ ἐξαρχία Θεσσαλονίκης καὶ δι' αὐτῆς στὴν ἐκκλησία τῆς Ρώμης. Τὸ ἔτος 733, μετὰ ἀπόφαση τοῦ Λέοντος Γ΄ τοῦ Ἰσαύρου (717 - 740), ἡ ἐξαρχία Θεσσαλονίκης ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν Ρώμην ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰκονοφυλικῆς στάσεως ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ δεύτερη, καὶ ὑπῆχθη στὸ πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως μαζὶ μετὰ τὴν μητροπόλιν καὶ ἐπισκοπὴς ποὺ τῆς ἀνήκαν. Ἀνάμεσά τους φυσικὰ καὶ αἱ Ἀθῆναι, πόλη ποὺ περὶ τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰῶνος προήχθη σὲ αὐτοκέφαλη ἐπισκοπὴ, κατόπιν σὲ ἀρχιεπισκοπὴ καὶ τέλος σὲ μητρόπολη. Σὲ νέα ἀναγραφὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ πραγματοποιήθηκε ἐπὶ Λέοντος ΣΤ΄ τοῦ Σοφοῦ (886 - 912), ἡ μητρόπολη Ἀθηνῶν τάσσεται 28η, σειρά ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχει ἕως καὶ τὸν 12ο αἰῶνα, ἐπὶ Μιχαὴλ Χωνιάτου. Οἱ ἐπισκοπὲς ποὺ ὑπάγονταν σὲ αὐτὴν ἀπὸ τὸν ὕστερο 10ο αἰῶνα ἕως καὶ τὰ τέλη τοῦ 12ου αἰῶνος, ἦσαν οἱ κατωτέρω: Εὐρίπου, Δαυλείας, Κορωνείας, Ἀνδρου, Ὠρείου, Σκύρου, Καρύστου, Πορθμοῦ, Αὐλῶνος, Σύρας, Μουντινιτῆς, Μεγάρων καὶ Κέας - Θερμῶν, μετὰ ἐφῆμερῃ ὅμως ὑπαγωγῇ τῆς τελευταίας στὴν Ἀθήνα. Βλ. Παπαδοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν*, σ. 30 - 31· Γ. Σωτηρίου, *Ἀθῆναι*, Θ.Η.Ε., τ. 1, σσ. 637 - 639, Δημητρακοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν*, σ. 53 - 57· Herrin, *The Ecclesiastical Organisation*, σ. 131 - 137.

θέση.¹⁸ Ὁ Μιχαήλ, ὅπως ἀναφέρθηκε, συνδεόταν μὲ τὸν πατριάρχη Θεοδόσιο ἀπὸ ἐτῶν, μὲ μία ἰσχυρὴ πνευματικὴ σχέση, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος παρομοιάζει μὲ τὸν σύνδεσμο τοῦ ἀποστόλου Παύλου μὲ τὸν μαθητὴ του Τιμόθεο. Ἐνδεικτικὰ εἶναι τὰ ἀκόλουθα ἀποσπάσματα ἀπὸ γράμματά του πρὸς τὸν Θεοδόσιο: Ἀλλὰ στηρίζεις μὲν προσευχαῖς, παρηγοροῖς δὲ καὶ γραφαῖς τὸν σὸν Τιμόθεον. Αἱ σοὶ γὰρ χεῖρες ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με.¹⁹ Καὶ ἄλλοι: ὅπερ πάλαι τοῖς σοῖς λόγοις ἐδιδασκόμην, μακαριώτατε δέσποτα, νῦν δὲ καὶ ἔργοις αὐτοῖς μανθάνω σαφέστερον.²⁰

Ὁ Χωνιάτης διαδέχθηκε στὸν θρόνο τῶν Ἀθηνῶν τὸν Γεώργιο Δ' Βούρτζη καὶ ἀνέλαβε τὴν πνευματικὴ προστασία καὶ διοίκηση μᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας μὲ ἔνδοξο ἱστορικὸ παρελθὸν καὶ οἰκουμενικὴ ἀκτινοβολία. Γαλουχημένος καθὼς ἦταν μὲ τὴν κλασικὴ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἠθικὰ ἰδεώδη τῆς ἀρχαιότητος, εἶχε σχηματίσει μία ἐξιδανικευμένη εἰκόνα γιὰ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἔδρα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς σοφίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἔφθασε στὴν μητρόπολή του κατὰ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 1182, ἦταν μεγάλῃ ἡ ἀπογοήτευσή του ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ τὴν γλωσσικὴν πτωχεῖαν ποὺ συνάντησε.²¹ Τὸ κλεινὸν ἄστυ δὲν διέσωζε πλέον τὴν μορφὴ τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος. Ἡ πόλη ἔφθινε· οἱ κάτοικοι ἐξαιτίας τῆς ἀβάστακτης φορολογίας καὶ τῶν συχνῶν πειρατειῶν ἔρρεπαν πρὸς τὴν ἀποδημίαν.

Τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Μιχαήλ δὲν ἀγγίζαν τοὺς Ἀθηναίους,²² οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων ἦσαν ἀμαθεῖς καὶ πτω-

18. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. 96.1-27.

19. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 56.12-15.

20. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 38.20-21.

21. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, τ. Γ1, Ἀθήνα 2001, σ. 103.

22. Ὁ Χωνιάτης θεωρήθηκε πάντα κύριος μάρτυρας γιὰ τὸν πολιτιστικὸν μαρασμὸν τῶν Ἀθηνῶν στὸν μεσαῖωνα. Σ' ἓνα χωρίο του λέγει ὅτι λησμόνησε τὴν γλῶσσαν του καὶ ἔγινε βάρβαρος μὲ τὴν μακρὰ παραμονή του στὴν Ἀθήνα: *βεβαρβάρωμαι χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις* (Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 44.1). Ὅταν ὅμως διαπιστώνουμε πὼς μὲ τὴν φράση του αὐτὴ παραθέτει ἓνα στίχο ἀπὸ τὸν Ὀρέστην τοῦ Εὐριπίδη (στ. 485: *βεβαρβάρωσαι χρόνιος ὢν ἐν βαρβάρους*), μᾶς δημιουργοῦνται ἀμφιβολίες γιὰ τὴν εὐκρίνεια τοῦ ἰσχυρισμοῦ του. Πάντως γενικῶς ὁ ἀλληλογράφος ποὺ δὲν ζοῦσε στὴν πρωτεύουσα εἶχε συνεχῶς τὴν τάση νὰ θίγει στὶς ἐπιστολές του καὶ αὐτὸ τὸ θέμα. Βλ. Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία*, σ. 342.

χοί με άλλες ανάγκες και ασχολίες.²³ Όμως ο νέος επίσκοπος αγάπησε πολύ την πόλη του και έκανε ό,τι ήταν δυνατόν για να βελτιώσει τις υλικές και πνευματικές συνθήκες διαβίωσης του ποιμνίου του. Πρώτιστα τον συνείχε δέος γι' αυτήν καθ' έαυτήν την «ιδέα» των Αθηνών και είχε το εξαιρετικό προνόμιο για αρκετά χρόνια, ως το 1204, να ιερουργεί στον Παρθενώνα, πού από τα τέλη περίπου του 5ου μ.Χ. αιώνας ήταν ο καθεδρικός ναός της πόλεως.²⁴ Αφιερωμένος στην Θεοτόκο την Αθηνιώτισσα, συμβόλιζε την συνύφανση της χριστιανικής πίστεως με τις αρετές και την σοφία των αρχαίων Ελλήνων, τους οποίους έξ άπαλῶν ὀνύχων ὁ Μιχαήλ θαύμαζε και σπούδαζε. Αποτελοῦσε ακόμη την γέφυρα, ή ὅποια ἔνωνε τοὺς δύο πόλους τῆς ἡθικῆς του ὑπάρξεως· τὸν ἑλληνικὸ καὶ τὸν χριστιανικό.²⁵

Ὁ ναὸς αὐτὸς ἦταν γιὰ τὸν Μιχαήλ μία συνεχῆς πηγὴ ἐμπνεύσεως καὶ ἀγαλλιᾶσεως ὡς Τέμενος περικαλλές, εὐφεγγές, ἀνάκτορον τῆς φωτοδόχου Παρθένου καὶ φωτοδότιδος χάριεν, τὸ τοῦ λάμπαντος ἐξ αὐτῆς ἀληθινοῦ φωτὸς ἅγιον σκῆνωμα, οὗ τὴν τερπνότητα ἐπισκέπτεσθαι λαχόντες παρὰ Θεοῦ, εὐλαβώμεθα, μήποτε νυκτὸς ἔργοις μελαινώμεθα, ἀλλ' ἐν τῷ φωτὶ τὸ φῶς ὀπτανώμεθα, τῷ τῶν ἀρετῶν τὸ τῆς ἐντεῦθεν ἐλλάμψεως,²⁶ ὅπως λέγει κατὰ τὸν εἰσβατήριον λόγον του, ὅτε πρῶτον ταῖς Αῠήναις ἐπέστη.

Μάλιστα, κατέβαλε κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν λαμπρὴ διακόσμησή του, καὶ βεβαίως θὰ ἐνατένιζε ἐκστατικὰ αὐτὴν τὴν «ἀνταύγεια» τοῦ Θεοῦ κάλλους, δεδομένου ὅτι ὑποστηρίζεται πῶς ἡ ἐπισκοπικὴ κατοικία βρισκόταν κοντά του, στὴν Πινακοθήκη τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως.²⁷ Ἐδῶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ περίφημος ναὸς τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου ὑπῆρξε ἔργο τοῦ φιλοκάλου Μητροπολίτη τῶν Αῠηνῶν.²⁸

Ἦταν ἐξαιρετικὴ τύχη γιὰ τὴν μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη, σκιά τῆς

23. Μανάφη, Γραμματολογικά, σ. 150.

24. Μπούρα, Βυζαντινὴ Αῠθήνα, σ. 53.

25. Καλδέλλη, Ὁ Βυζαντινὸς Παρθενώνας, σ. 247.

26. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Α', σ. 105.22-28.

27. Μπούρα, Βυζαντινὴ Αῠθήνα, σ. 267· Καλδέλλη, Ὁ Βυζαντινὸς Παρθενώνας, σ. 254.

28. M. Chatzidakis, Byzantine Monuments en Attique et Béotie, Αῠθήναι 1956, σ. 23.

παλαιᾶς της δόξας, νὰ ἔχει ὡς ποιμενάρχη ἓνα ἀπὸ τοὺς πιὸ καλ-
λιεργημένους καὶ μορφωμένους ἀνθρώπους ἐκείνων τῶν καιρῶν, ὁ
ὁποῖος κατέλιπε καὶ πολύτιμες ἱστορικές μαρτυρίες γιὰ τὴν ἐποχὴ
του. Συγκεκριμένα, περιγράφει παραστατικὰ τὴν καταθλιπτικὴ
κατάσταση τῆς αὐτοκρατορίας πρὶν τὴν κατάρρευση, ὅπως καὶ τὶς
συνθῆκες μετὰ τὴν ἄλωσή της ἀπὸ τοὺς Λατίνους (1204).

Ὡς μητροπολίτης διακρίθηκε γιὰ τὴν θεολογικὴ του κατάρτιση.
Τὸ σπουδαιότερο ἐκκλησιαστικὸ ἔργο του εἶναι οἱ *Κατηχήσεις*,
δηλαδὴ οἱ ὁμιλίες του μὲ θεολογικὸ καὶ ἠθικὸ περιεχόμενο. Ἡ δὲ
ἐμβριθεία του τόσο στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὅσο καὶ στὴν ἀρχαία κλα-
σικὴ γραμματεία καὶ τὴν φιλολογία εἶναι ἄξια κάθε θαυμασμοῦ.

Βεβαίως εἶναι πιθανὸν ὁ κλασικιστὴς ἱεράρχης νὰ μὴ ἐντυπω-
σίασε τὸ σχετικὰ ἀπλοῖκὸ ποιμνίό του μὲ τὶς πνευματικὲς του
ἐπιδόσεις, ὅπως οἱ ἀττικίζοντες λόγοι ποὺ ἐκφωνοῦσε, ἢ λόγια
ποίησις ποὺ συνέθετε, ἢ ἀρχαιογνωσία του ἢ ἡ ἐκπληκτικὴ βιβλιο-
θήκη του.

Θεωρεῖται ὅμως γεγονὸς ὅτι συγκίνησε τὸν ἀθηναϊκὸ λαὸ μὲ
τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν εὐθύτητα ποὺ τὸν διέκρινε, μὲ τὴν ἐκδηλη
ἀγιότητα τοῦ βίου του καὶ μὲ τὶς συνεχεῖς ἐκκλήσεις του στοὺς
ἰσχυροὺς τῆς κεντρικῆς διοικήσεως γιὰ περισσότερη δικαιοσύνη,
μικρότερη καταπίεση στοὺς φόρους καὶ μεγαλύτερη στοργὴ στὴν
ἐπαρχία.²⁹ Δυστυχῶς αὐτὴν τὴν περίοδο τὸ κύριο χαρακτηρι-
στικὸ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων στὴν αὐτοκρατορία ἦταν ἡ ἐξα-
θλίωσις καὶ ἡ χρεοκοπία τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἡ αὐξήσις τῶν
μεγαλογαιοκτημόνων ποὺ παρατηρεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μα-
νουῆλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143-1180) καὶ συνεχίζεται ἐπὶ Ἀλεξίου Β΄
Κομνηνοῦ (1180-1183), ἀπετέλεσε τὴν βασικὴ αἰτία παρακμῆς.³⁰

Τὸ 1183 ἀνέρχεται στὸν θρόνον ὁ Ἀνδρόνικος Α΄ Κομνηνός, ὁ
ὁποῖος ἔχοντας θέσει ὡς στόχον τὴν ἀνανέωσις τῆς αὐτοκρα-
τορίας, ἀκολουθεῖ πολιτικὴ σκληρῶν μέτρων. Τὰ μέτρα ποὺ ἔλα-
βε γιὰ τὶς ἐπαρχίες ἐπέφεραν ἀποτελεσματικὴ βελτίωσις, ἢ ὅποια

29. Ντ. Μουρίκη, *Οἱ βυζαντινὲς τοιχογραφίαι τῶν παρεκκλησίων τῆς Σπηλιᾶς
τῆς Πεντέλης*, Δ.ΧΑΕ 7 (1974), σ. 97-98.

30. Ostrogorsky, *Ἱστορία*, σ. 62.

ὅμως ἦταν πρόσκαιρη.³¹ Ἡ δὲ τραγικὴ πτώση του ἐπεσφράγισε τὴν ἀποτυχία μιᾶς ἀνανεωτικῆς κινήσεως.

Μὲ δεδομένη τὴν χαλεπότητα τῶν καιρῶν γίνεται κατανοητὸς ὁ διαμεσολαβητικὸς ρόλος τοῦ ποιμενάρχου τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ νὰ πείσει ἀρχικῶς τὸν πραιτώρα τοῦ θέματος Ἑλλάδος Νικηφόρο Προσοῦχ (1182-1183) καὶ ἔπειτα τὸν πραιτώρα Δημήτριον Δριμὺν (1183-1185), καθὼς καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸ ὑπάλληλο Θεοδόσιο Ματζούκη, νὰ συμμερισθοῦν τὴν δεινὴ οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς ἐπαρχίας του καὶ νὰ τὴν ἀπαλλάξουν ἀπὸ ἀδίκες φορολογίες.³² Μετὰ τὴν ἄνοδο στὸν θρόνον τοῦ Ἰσαακίου Β΄ Ἀγγέλου (1185-1195), ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης ἐπισκέφθηκε, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1187, τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἐκεῖ ἐξεφώνησε καὶ ἐγκωμιαστικὸ λόγον πρὸς τὸν νέο αὐτοκράτορα,³³ ἐνῶ στιγματίσει μὲ μελανὰ χρώματα τὸν νεκρὸ πλέον Ἀνδρόνικον, τὸν ὁποῖο εἶχε ἐπαινέσει κατὰ τὸ παρελθόν. Ἡ φαινομενικὰ ἀπάδουσα στάση του ὅχι σπάνια παρερμηνεύεται, γιὰτὶ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἅφ' ἐνὸς μὲν τὰ βαρύτερα αἰτία της, ἅφ' ἐτέρου δὲ ἡ γνωστὴ ἀντιρατικὴ ποὺ χαρακτηρίζε τὸν ἴδιον τὸν Ἀνδρόνικον καὶ τὴν πολιτικὴν του, στὸν ὁποῖον θὰ μπορούσε νὰ ἀποδοθεῖ ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος ἢ ὁ χειρότερος ψόγος,³⁴ ἀναλόγως τῆς ὀπτικῆς γωνίας ὑπὸ τὴν ὁποία αὐτὸς ἐθεωρεῖτο.³⁵

31. Ostrogorsky, *Ἱστορία*, σ. 66.

32. Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 13.

33. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α΄, σ. 208-258.

34. Ostrogorsky, *Ἱστορία*, σ. 295 (σημ.).

35. Ὁ Χωνιάτης ἐκτίμησε ἀρχικῶς τὴν ἀντιλατινικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἀνδρόνικου, τὴν ἀδυσώπητην καταπολέμησιν κάθε εἵδους διαφθορᾶς καὶ προπάντων τῶν καταχρήσεων στὴν συλλογὴν φόρων. Δεδομένου ὅτι διακήρυτε ἀπερίφραστα πρὸς τοὺς ὑπάλληλους του: ἢ τὸ ἀδικεῖν ἐάσατε ἢ τὸ ζῆν (Ostrogorsky, *Ἱστορία*, σ. 66). Ὡστόσο πολὺ σύντομα ἄρχισε νὰ διαφαίνεται ὅτι ἡ διακυβέρνησί του στηρίζοταν στὴν ὥμῃ βία στὴν ὁποία ἀντιτάχθηκε βία. Οἱ ἐξεγέρσεις, οἱ συνωμοσίαι καὶ οἱ φόνοι ἦσαν καθημερινὸ φαινόμενο. Ἡ καταιγίδα ἐξέσπασε στὴς 12 Σεπτεμβρίου τοῦ 1185. Ὁ Ἀνδρόνικος, λαϊκὸ ἱνδαλμα μέχρι πρὶν λίγα χρόνια, κομματιαστικὴ ἀπὸ τὸν ἐξαγριωμένον ὄχλον στοὺς δρόμους τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Ostrogorsky, *Ἱστορία*, σ. 69-70). Ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐνεργεῖ μὲ ἰδιοτελεῖς σκοποὺς, παρορμητικὰ ἢ ἀπερίσκεπτα. Πολλῶ μᾶλλον οἱ εὐαγγελικὲς του ἀρχαὶ δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἐκδικεῖται ἢ νὰ κολακεύει. Πρῶτιστα τὸν ἐνδιαφέρει τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς ἐπαρχίας ὅπου προΐσταται. Ἀναγκάζεται νὰ οἰκονομεῖ τὰ πράγματα, καὶ ὡς ἐκ τούτου γνω-

Ἀτυχῶς ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση στὴν Ἀττικὴ καὶ στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαακίου Β΄ παραμένει ἡ ἴδια, ἐνῶ οἱ συνθῆκες ζωῆς γίνονται ἀκόμη χειρότερες ἐπὶ Ἀλεξίου Γ΄ Ἀγγέλου (1195 - 1203). Διαμαρτυρούμενος καὶ πάλιν ὁ Χωνιάτης γιὰ τὴν βαρεῖα φορολογία, ἀπέστειλε μὲ τὸν γραμματέα του Θωμᾶ, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1198 ἢ στὶς ἀρχές τοῦ 1199, τὸ Ὑπομνηστικὸν πρὸς τὸν βασιλέα κυρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν.³⁶ Πρόκειται περὶ ἐπίσημης ἀναφορᾶς μὲ αἰτητικὸ χαρακτῆρα, γιὰ ἀπονομὴ δικαιοσύνης καὶ προστασία ἀπὸ ὑπερβολικὲς φορολογικὲς ἀξιώσεις. Ἐπιστολὲς γιὰ δίκαιη φορολόγησι δὲν ἔπαυσε νὰ στέλνει σὲ ἀξιωματοῦχους, ὅπως στοὺς Δημήτριο Τορνίκη, Θεόδωρο Εἰρηνικό, Κωνσταντῖνο Μεσοποταμίτη, τοὺς ἀδελφοὺς Βελισσαριῶτες κ.ἄ., καθὼς καὶ πρὸς τὸν μέγα δοῦκα Μιχαὴλ Στρυφνὸ (1198 - 1204), ἀπὸ τὸν ὁποῖο αἰτεῖται τὴν αὐτοκρατορικὴ εὐνοία γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς.³⁷

Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφθαναν αὐτά, οἱ περιστάσεις στὴν ἐπαρχία του ἐπιδεινώνονται τόσο ἀπὸ τὶς πειρατικὲς ἐπιδρομὲς τοῦ Γενουάτη πειρατῆ Καφούρη,³⁸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ναυάρχου Στειριόνη.³⁹ Ὁ Στειριόνης, παράλληλα μὲ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν πειρατῶν (1197 - 1198), εἰσέπραττε καὶ τοὺς «πλωῖμους»,⁴⁰ φόρο πού οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλλουν ἀργότερα, ἐκ νέου, στὸν συνοδὸ τοῦ πραίτωρα τῆς

ρίξει πότε πρέπει νὰ σωπῇσιν καὶ πότε νὰ μιλήσιν· πότε πρέπει νὰ εἶναι δρμῖς καὶ πότε θωπευτικός. Ἄραγε θὰ ἦταν λάθος νὰ θεωρηθεῖ ἡ φαινομενικὰ σκληρὴ στάσις τοῦ ἔναντι τοῦ νεκροῦ Ἀνδρονίκου καὶ ὡς ἔμμεση προτροπὴ πρὸς τὴν νέα βασιλικὴ ἀρχὴ γιὰ ἀποφυγὴ παρομοίων λαθῶν καὶ ἐγκλημάτων;

36. Stadtmüller, *Michael Choniates*, σ. 283 - 286· σχετικῶς μὲ τὴν χρονολόγησι τοῦ Ὑπομνηστικοῦ, σ. 249 - 250. Δενδρινού, *Τὸ Ὑπομνηστικόν*, σ. 189 - 207.

37. Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 15 - 16.

38. Γιὰ τὴν δραστηριότητα τοῦ Καφούρη βλ. Ahrweiler, *Byzance*, σ. 290 κ.έ.

39. Γιὰ τὸν γνωστὸ ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ πειρατῆ Στειριόνη βλ. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β΄, σ. 609 καὶ νεώτερα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν Ahrweiler, *Byzance*, σ. 290, σημ. 1 καὶ 2.

40. Εἰδικῶς τοὺς Ἀθηναίους ἐπιβάρυναν οἱ πλώμοι φόροι. Ὑπεχρεοῦντο δηλαδὴ νὰ καταβάλλουν ποσὰ πού καθορίζονταν αὐθαιρέτως γιὰ τὴν ναυπήγησι πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε κατασκευάζονταν· τὰ δὲ εἰσπραχθέντα χρήματα δὲν ἔφθαναν ποτὲ στὸ δημόσιο ταμεῖο, ἀλλὰ κατέληγαν στοὺς ὑπαλλήλους. Βλ. Δενδρινού, *Τὸ Ὑπομνηστικόν*, σ. 190.

Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ στὸν Λέοντα Σγουρό,⁴¹ τοπικὸ ἄρχοντα Ναυπλίας καὶ Κορίνθου. Ὁ Σγουρὸς ἔχοντας ἀποστατήσῃ ἀπὸ τὴν κλυδωνιζόμενη ἐξουσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ταλάνιζε, ὅπως πρὶν ὁ πατέρας του, τοὺς Θηβαίους, τοὺς Εὐβοεῖς καὶ ἰδίως τοὺς Ἀθηναίους μὲ φόρους ποὺ ἐλάμβανε διὰ τῆς βίας.⁴² Μάλιστα μετὰ τὸ 1202⁴³ ἡ ἐπεκτατικὴ του δραστηριότητα ἀπειλῆσε ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποία ὁ ἀπειροπόλεμος ἱεράρχης τῆς ὑπερασπίσθηκε μὲ ἐπιτυχία. Ἔστησε πολεμικὲς μηχανὲς στὶς ἐπάλξεις τῆς καὶ ὅπλισε τοὺς προασπιστὲς τῆς, ἐξεγείρων τὴν αὐτῶν φιλοπατρίαν.⁴⁴ Ὁ Σγουρὸς ἀναγκάσθηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πολιορκία καὶ ἐξοργισμένος πυρπόλησε τὴν κάτω πόλη, παίρνοντας μαζί του τὰ κοπάδια καὶ τὰ ὑποζύγια τῶν κατοίκων.⁴⁵ Λίγο ἀργότερα, τὸ 1206, ἴσως ἐκδικήθηκε τὸν Χωνιάτη στὸ πρόσωπο ἑνὸς παιδιοῦ, τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ ἀνεψιοῦ του Γεωργίου, ποὺ φόνευσε στὸν Ἀκροκόρινθο μὲ ἀφάνταστη σκληρότητα καὶ γιὰ ἀσήμαντη ἀφορμή.⁴⁶

Φυσικά, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἦταν ἀδύνατον νὰ ἀποκρουσθοῦν οἱ Λατῖνοι ἐπιδρομεῖς τῆς Δ' σταυροφορίας, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ ἄλωσαν τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὑπέταξαν τὴν Θεσσαλία, τὴν Φθιώτιδα, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτία, εἰσῆλθαν καὶ στὴν Ἀθήνα, στὰ τέλη τοῦ 1204, ὅπου ἱδρυσαν δουκάτο ὑπὸ τὸν Ὅθωνα de la Roche,⁴⁷ ὑπαγόμενο στὸν βασιλεῖα τῆς Θεσσαλονίκης Βονιφάτιο τὸν Μομφερρατικὸ.⁴⁸

41. Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 16.

42. Δενδρινοῦ, *Τὸ Ὑπομνηστικόν*, σ. 190.

43. Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 16.

44. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. κγ' (εἰσαγ.).

45. Καλδέλλη, *Ὁ Βυζαντινὸς Παρθενώνας*, σ. 277.

46. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 163.24 - 31, 164.1 - 15.

47. Κατὰ τὴν Δ' σταυροφορία ἡ Ἀθήνα περιῆλθε στὸν οἶκο τῶν Δελαρὸς (1205 - 1308) καὶ ἐν συνεχείᾳ στὸν κόμη τῆς Βριέννης Βάλθερο Α'. Τὸ 1311 κατέλαβαν τὴν πόλη οἱ Καταλανοί, τοὺς ὁποίους τὸ 1387 διαδέχθηκαν οἱ Ἀτζαϊώλες ἀπὸ τὴν Φλωρεντία. Ἡ κυριαρχία τους κράτησε ὡς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1456, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι κυρίευσαν καὶ τὴν Ἀθήνα. Βλ. Δημητρακοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν*, σ. 35. Γενικώτερα περὶ τῆς Δ' σταυροφορίας βλ. Σ. Ράνσιμαν, *Ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν*, τ. III, Ἀθῆναι 1979, σ. 109 - 130.

48. Laurent, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 1205.

Λίγο καιρό μετά την εγκατάστασή τους, ο κανονικός επίσκοπος Μιχαήλ αναγκάσθηκε να πάρει τον δρόμο της εξορίας, καθότι δὲν τοῦ επέτρεπαν νὰ ἀσκεῖ τὰ ποιμαντικά του καθήκοντα, πνευματικά καὶ διοικητικά. Οἱ ἴδιοι χωρὶς νὰ σεβασθοῦν τὴν ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων, μὲ τὴν ὁποία ἦταν ἀρρήκτως συνδεδεμένος ὁ ἐλληνικὸς λαός, ἐγκαθίδρυσαν λατινικὴ ἐκκλησία μὲ παρείσακτο ἀρχιεπίσκοπο τὸν Γάλλο στὴν καταγωγὴ Βεράρδο.⁴⁹

Ὁ Χωνιάτης εἶχε τὴν μεγίστη ἀτυχία νὰ δεῖ «ἰδίους ὁμμασι» τὴν λεηλασία τοῦ περικαλλεστάτου ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος, τὴν σύληση τῆς περίφημης προσωπικῆς του βιβλιοθήκης μὲ βιβλία ποὺ καθὼς γράφει: ἔκ τε τῆς μεγαλοπόλεως (ἐνν. Κωνσταντινουπόλεως) κατήγαγον καὶ ἐν Ἀθήναις προσεκτησάμην,⁵⁰ καὶ κυρίως τὸν λαὸ τῶν Ἀθηνῶν νὰ χειμάζεται ἀπὸ τὴν ἀναπάντεχη συμφορά. Ὁ λογιώτατος καὶ καθ' ὑπερβολὴν βιβλιοφίλος ἱεράρχης περιγράφει ἐπιγραμματικῶς ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ εἰρωνεία τὴν ἀμάθεια καὶ βαρβαρότητα τῶν κατακτητῶν ὡς ἐξῆς: μᾶλλον γὰρ ὄνοι λύρας καὶ κάνθαροι μύρου αἰσθήσονται ἢ οὗτοι ἀρμονίας λόγου καὶ χάριτος.⁵¹

Ὁ Μιχαήλ ἀναμφισβήτητα ὑπῆρξε ἰδεολόγος· ἡ ἰδεολογία του συχνὰ συγκρουόταν μὲ τὴν σκληρὴ πραγματικότητα. Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα προσδοκοῦσε φῶς ποὺ ὅμως εἶχε σβησθεῖ: Οἰκῶν Ἀθήνας οὐκ Ἀθήνας ποὺ βλέπω, γράφει σὲ στιχοῦργημά του.⁵² Καὶ καθὼς φαίνεται, σὲ δύσκολες στιγμὲς τῆς ἀρχιερατείας του πρέπει νὰ εἶχε μεταγνώσει γιὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ δεχθεῖ τὴν μητροπολιτικὴ του ἔδρα.⁵³ «Τὸν σεβαστὸν ἱεράρχην πολεμεῖ ὁ φθόνος καὶ ἡ πόλις ἀποδίδει αὐτῷ οὐχὶ σπανίως ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν... ὁ

49. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, σ. 40.

50. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 295.21-22.

51. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 296.2-3.

52. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 398.17.

53. Γράφει πρὸς τὸν πατριάρχη Θεοδοσίῳ Βοραδιώτῃ: Καί μοι πολλὰς πολλάκις πικρίας ἐπενεγκὼν ἐξ οὗ περ προπετῶς ἱερωσύνην ἐθάρρησα, καὶ ταῦτα ἀφ' ἐστίας καὶ παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν ἐργωδίαν μακθάνων τοῦ λειτουργήματος, νῦν καὶ τὸ θανάτου πικρότερον προσεπήνεγκεν (βλ. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 569-12). Καὶ ἄλλοι: τὴν κινδυνώδη καταθαρσῆσαντες ἀρχιερωσύνην, μηδὲ τῷ κατὰ σὲ ὑποδείγματι σωφρονιζόμενοι μηδὲ τοῦ θράσους ἀναχοπτόμενοι (βλ. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 102.6-8).

βίος αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ἦτο ἀγὼν συνεχῆς τοῦ δικαίου κατὰ τῆς ἀδικίας, τῆς ἀρετῆς κατὰ τῆς κακίας», σημειώνει ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς μελετητές του, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος.⁵⁴

Κατὰ τὴν ἀναγκαστικὴ αὐτοεξορία του ἀρχικῶς κατευθύνθηκε στὴν Θήβα⁵⁵ καὶ ἔπειτα στὴν Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ συναντήθηκε μὲ τὸν καρδινάλιο Βενέδικτο, παπικὸ ἀπεσταλμένο, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὸ ἔργο τοῦ προσηλυτισμοῦ στὸν καθολικισμό ὀρθοδόξων κληρικῶν καὶ μοναχῶν. Καμία πηγὴ δὲν μᾶς παρέχει πληροφορίες γιὰ τὴν ἐκβασὴ αὐτῆς τῆς συναντήσεως ποὺ ἐντάσσεται προφανῶς στὶς ἀνεπιτυχεῖς προσπάθειες γιὰ μερικὴ ἔστω προσέγγιση τῶν δύο ἐκκλησιῶν.⁵⁶

Στὸ ἐπόμενο διάστημα κατέφυγε στὸν Εὐρίπο, στὴν Αὐλίδα, στὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Κάρυστο, τῆς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος Δημήτριος ἦταν φίλος του, ὁ δὲ υἱὸς του Γεώργιος Βαρδάνης⁵⁷ μαθητὴς του. Στὴν Κάρυστο ὁ Χωνιάτης εἶχε ὑπὸ τὴν κατοχὴ του καὶ ἀγροὺς δημητριακῶν καρπῶν. Στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου περιοδεύει ἐπὶ ἓνα ἔτος (1204-1205) καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆκαν σὲ ἐπισκοπὲς τῆς μητροπόλεώς του, ἀναζητεῖ ἀσφαλῆ τόπο διαμονῆς καὶ δαπανᾷ τὰ λίγα, ἄλλωστε, χρήματα ποὺ κατεῖχε.

Σὲ μία ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς Καισαριανῆς, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ὑπόδειγμα ἀφιλαργυρίας καὶ ἐμπιστοσύνης στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἀναφέρεται στὶς κατηγορίες κάποιων, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ὅτι τάχα κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας του εἶχε συνάξει πολὺν πλοῦτο.

Ἄς παραθέσουμε ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμά της: Ἰσως γὰρ καὶ σὺ τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοεῖς καὶ νομίζεις ὥσπερ καὶ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ῥωμαίων τινές, ὅτι τὸν τοσοῦτον χρόνον ὃν ἐν Ἀθήναις ἀρχιερατεύ-

54. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Α', σ. κα'-κβ' (εἰσαγ.).

55. Μανάφη, *Γραμματολογικά*, σ. 151.

56. Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 17.

57. Ὁ Γεώργιος Βαρδάνης, υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Καρύστου Δημητρίου, διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη, ὑπομνηματογράφος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1219 ἐξελέγη μητροπολίτης Κερκύρας. Στοιχεῖα γιὰ τὴν προσωπικότητά του, τὸ συγγραφικὸ ἔργο καὶ τὴν δραστηριότητά του πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψή του ἀπὸ τὴν μητροπολιτικὴν καθήκοντων του στὴν Κέρκυρα παρατίθενται ἀπὸ τὸν Τωμαδάκη, *Οἱ λόγιοι*, σ. 43-56. Βλ. καὶ Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 87-93.

ων διεγενόμην, πλείστα ἐταμειυσάμην ἀποθησαυρίζων χρήματα, ἃ καὶ φεύγων αὐτόθεν ἐπεφερόμην ὑπερορίας ἐφόδια... Ἄλλ' εἵπερ τοιαῦτα καὶ σὺ διαλογίζῃ περὶ ἡμῶν, εὖ ἴσθι ὅτι πεπλάνησαι, ἀδελφέ... ἀργύριον ἢ χρυσίον οὐκ ἐπεθύμησα ἀποθησαυρίσαι ὥστε ἔχειν εἰς ἔπειτα, ἀλλ' ἅμα τῷ εἰσκομισθῆναι, πολλάκις καὶ πρὶν εἰσκομισθῆναι τὰς τῆς ἐκκλησίας εισόδους, εἰς τὰς δεούσας χρεῖας ἀνήλυσκον... Ἐκτοτε δὲ εἰς τοὺς ἀκενώτους τῆς θείας Προνοίας θησαυροὺς ἀπείδομεν καὶ οὐδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἄχρι τοῦ δεῦρο καιροῦ ἐστερήθημεν...⁵⁸

Τελικῶς, τὸ 1205 καταφθάνει στὸ ἀντικρινὸ μὲ τὴν Ἀττικὴ νησί τῶν Κυκλάδων, τὴν Κέα, ἡ ὁποία μαζὶ μὲ τὴν ὁμορὴ Κύνθον ἀποτελοῦσε ἔδρα ἐπισκοπῆς ὑπαγομένης στὴν μητρόπολη Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ ὑπῆρχαν οἱ προϋποθέσεις νὰ παραμείνει μακριὰ ἀπὸ τοὺς Λατίνους, ποὺ δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ τὸν ὑποπτεύονται καὶ νὰ τὸν θεωροῦν ἐπικίνδυνον. Στὴν Κέα θὰ ἐγκαταβιώσει γιὰ δώδεκα χρόνια καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια, ὥστε καὶ ἀπὸ μακριὰ νὰ ποιμαίνει τὴν ἐκκλησίαν του,⁵⁹ παρότι σὲ ἐπιστολές του μὲ βαθεῖα αἰσθησιὶς χριστιανικῆς μετριοφροσύνης ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτοῦ ἀνάξιο ποιμένα.⁶⁰

Τὰ πρῶτα τουλάχιστον χρόνια φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὸν ἐπιχώριο ἐπίσκοπο καὶ ἄλλους. Ὁ εὐγενὴς ἱεράρχης θεωρεῖ ὅτι τοὺς ἐπιβαρύνει.⁶¹ γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε πὺς ἀργότερα διέμεινε σὲ «ἴδιον» ἐνδιαίτημα – οἰκίσκο. Πάντως δὲν ὑπάρχει καμία μαρτυρία ὅτι ἔζησε σὲ κάποια μονὴ τῆς νήσου. Καὶ ναὶ μὲν ἔχει γραφεῖ ἀπὸ μελετητὲς⁶² πὺς τὰ χρόνια τῆς ἐξορίας του τὰ πέρα-

58. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 312.1-18.

59. Στὰ περισσότερα χρόνια τῆς λατινοκρατίας στὴν Ἀθήνα (1204-1456), ὁ ὀρθόδοξος μητροπολίτης ἦταν ἀδύνατον νὰ ἐξασκήσει ἐλεύθερα τὰ καθήκοντά του. Βεβαίως τὸ πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔπαυσε νὰ χειροτονεῖ μητροπολίτες Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἢ διέμεναν στὴν Κωνσταντινούπολη ἢ μὲ τὸν τίτλο τοῦ Προέδρου ποίμαιναν ἄλλες μητροπόλεις. Οἱ ἱερεῖς ἐχειροτονοῦντο ἀπὸ διερχομένους ὀρθοδόξους ἐπισκόπους, ἀλλὰ ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν Λατῖνο ἀρχιεπίσκοπο καὶ νὰ δηλώνουν τὴν ὑπακοή τους ἀσπαζόμενοι τὸ χέρι του. Βλ. Παπαδοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν*, σ. 42.

60. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 313.1-7.

61. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 240.20-31.

62. Κατσαροῦ, *Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου*, σ. 123, σημ. 119.

σε στην μονή τοῦ Προδρόμου Κέας· πρόκειται ὅμως περὶ συγχύσεως μὲ τὴν ὁμώνυμη μονή τῶν Θερμοπυλῶν, στὴν ὁποία ὄντως διέμενε τὴν τελευταία πενταετία τῆς ζωῆς του. Πρῶτος ὁ G. Stadtmüller ἀποσαφηνίσε αὐτὸ τὸ θέμα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ κατέδειξε ὅτι στὰ χωρία τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Χωνιάτου ὅπου κατονομάζεται ἡ μονή τοῦ Προδρόμου, γίνεται ἀναφορὰ σὲ αὐτὴν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ὄχι σὲ μονὴ τῆς Κέας, ποὺ ὑποτίθεται πῶς τὸν φιλοξένησε.⁶³ Ὡς ἐκ τούτου, καὶ ἀφοῦ μέχρι τότε δὲν ἔζησε σὲ μοναστήρι, γράφει τὸ 1217, πρῶτο ἔτος ἐγκαταβιώσεώς του στὴν μονὴ Προδρόμου Θερμοπυλῶν πρὸς τὸν ἡγούμενο τοῦ ἁγίου Μελετίου Κιθαιρῶνος Ἰωαννίκιο: ἄγευστος μὲν εἰμι τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας τὸ παρ' ἅπαν... ὡς ἐν κοσμικῷ τυρβασμῷ παρ' ὅλον μου τὸν βίον πολιτευσάμενος.⁶⁴

Ἡ Κέα γίνεται τὸ κέντρο τῶν δραστηριοτήτων του· ἀπὸ ἐκεῖ ἐπηρεάζει κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν, τελεῖ χειροτονίες κληρικῶν⁶⁵ καὶ δὲν παύει νὰ ἀλληλογραφεῖ μὲ φίλους, συγγενεῖς καὶ σημαίνοντα πρόσωπα. Σ' αὐτὲς τὶς ἐπιστολές, μεταξὺ ἄλλων, κάνει λόγο γιὰ τὴν κακὴ κατάστασι τῆς υἱείας του, τὴν πενία του, τὴν ἀγριότητα τῶν Λατίνων δυναστῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀντιτίθεται ἀπερίφραστα καὶ τοὺς ἐπικρίνει δηκτικῶτα. Ἀκόμη ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ὁμώνυμο ἀνεψιό του, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκρύψει τὴν δυσθυμία του γιὰ τὴν πρὸς αὐτὸν φορτικότητα μελῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κλήρου ποὺ ἐπιδιώκουν, ἀπὸ ἐμπερίστατο καὶ ἐξόριστο μητροπολίτη, ἀπόκτηση προνομίων, ὀφφικίων κ.ἄ., καὶ εὐχεται ἀπαλλαγῆναι τῆς παπαδικῆς τῶν Ἀθηναίων μοχθηρίας.⁶⁶

Διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀναχώρησι οἰκείων προσώπων ἀπὸ κοντά του, ἐνῶ χαίρεται γιὰ τὴν εὕρεσι συληθέντων ἀπὸ τοὺς Λατίνους βιβλίων του καὶ παρακαλεῖ γιὰ τὴν ἐπαναπόκτησίν τους. Εἰ δὲ καὶ ἐτέρας βίβλους – γράφει στὸν Γεώργιο Βαρδάνη – δυνηθῆς ἀναρρύσασθαι ἀπὸ τοῦ ἐπιχαίνοντος αὐταῖς κήτους (ἐνν.

63. Κατσαροῦ, Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου, σ. 102.

64. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 319.8-10 καὶ 314.1-3.

65. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 254.18-20.

66. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β', σ. 240.16-21.

Λατίνων) ἀπλήστου πάλιν... Πρόσχες δὲ ἵνα πρώτην τὴν Γεωμετρίαν σπουδάσης ἐκσπᾶσαι..., εἶτα τοῦ Βουλγαρίας (Θεοφυλάκτου) Ἐξήγησιν εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἁγίου Παύλου, ἰδιόγραφον ἐμῆς χειρός,⁶⁷ ποὺ ὅπως λέγει σὲ ἄλλο σημεῖο εἰδικῶς γιὰ τὸ τελευταῖο, ἤλπιζον ἐν γήρᾳ παραμυθίαν ἔχειν.⁶⁸

Τὴν δὲ παραμονή του στὸ κυκλαδίτικο νησὶ παρομοιάζει μὲ τὴν ἔξωση τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ τὸν παράδεισο: Ὡς περ καὶ αὐτός, ἅτε ὁμοιοπαθῆς ὦν τῷ προπάτορι, ἀπέναντι τῆς Ἀττικῆς, ὡς ἐκεῖνος τῆς Ἐδέμ, παροικῶ δεῦρο φθειρόμενος.⁶⁹

Τὸ 1208, στὰ ἐβδομήντα του χρόνια, ἔγραφε ἀπὸ τὴν Κέα στὸν πατριάρχη Μιχαὴλ Αὐτωρειανὸ ὅτι δὲν μπορούσε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν πρόσκληση ποὺ τοῦ ἀπηύθυνε, δύο φορές μάλιστα, νὰ διαποιμάνει τὴν ἐπισκοπὴ Νάξου,⁷⁰ ἐξαιτίας τῆς κακῆς υἱείας του, γιὰ τὴν ὁποία λέγει: Τοσούτων πρεσβυτικῶν κακῶν ὑπέραντλος γέγονα, ὥστε καὶ τοῦ κοιτωνίσκου προκύπτειν ἐκβιαζόμενος οἶον ἀσκωλιάζω, καμπύλαις βακτηρίαις διεριδόμενος.⁷¹

Ὁ Χωνιάτης ἀποποιήθηκε ἐπίσης καὶ τὶς δύο προσκλήσεις τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Α' Λάσκαρη (1204-1222), νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν νέα ἔδρα τῆς αὐτοκρατορίας τὴν Νίκαια,⁷² ἐπικαλούμενος σωματικὰς ἀσθενείας, παρότι ἐκεῖ ζοῦσε καὶ ὁ ἀγαπημένος του ἀδελφὸς Νικήτας. Παρόμοια, δὲν συγκατένευσε καὶ στὴν πρόσκληση, ἴδια μὲ τὴν βασιλική, τοῦ Βασιλείου Καματηροῦ⁷³ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Κέα καὶ νὰ προσφύγει στὴν πρωτεύουσα. Ὁ ἐξόριστος ἱεράρχης

67. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 242.8-19.

68. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 296.11.

69. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 148.15-17.

70. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 155.14-17.

71. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 154.13-16.

72. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 150.2-4 καὶ 152.8.

73. Ὁ Βασίλειος Καματηρὸς λογοθέτης τοῦ δρόμου (κυρίως εἰσηγητὴς στὸν αὐτοκράτορα γιὰ θέματα ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ὑπεύθυνος γιὰ τὴν σύνταξη ἐγγράφων σχετικῶν μὲ τὰ ἀνωτέρω θέματα κ.ἄ.) ἦταν «γυναϊκόμενος» τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Α' Λάσκαρη. Ὑπῆρξε υἱὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου (ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου) Ἀνδρονίκου Καματηροῦ καὶ ἀδελφὸς τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης εἶχε νυμφευθεῖ τὴν ἀνεψιά τοῦ Βασιλείου Καματηροῦ Ἄννα, ἡ ὁποία ἦταν δευτερότοκη θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου, ἐξ οὗ καὶ θεῖος τῆς συζύγου τοῦ Λάσκαρη. Βλ. Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*, σ. 150-151.

διατηροῦσε μέχρι τέλους τὴν συνείδηση πὺς ἦταν ὁ κανονικὸς ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηνῶν· καὶ αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν ὁ κυριώτερος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἀποδέχεται τὴν πρόσκληση τόσων ἰσχυρῶν καὶ σημαντικῶν προσώπων, τόσο ἐκκλησιαστικῶν ὅσο καὶ πολιτειακῶν. Ἡ Κέα βρισκόταν πλησίον τῆς ἐπισκοπῆς του, ἐκεῖ ποὺ ἦταν τὸ πνεῦμα του καὶ τὸ ποιμαντικὸ του χρέος. Καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια δὲν ἔπαυσε νὰ ἐλπίζει πὺς οἱ κατακτητὲς δὲν θὰ ἀργοῦσαν νὰ φύγουν καὶ ὅτι θὰ ἀναλάμβανε ἐκ νέου τὰ καθήκοντά του. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν δίστασε νὰ θυσιάσει τὸ ὑψηλὸ βιοτικὸ, κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ ἐπίπεδο ποὺ θὰ τοῦ προσέφερε ἡ βασιλικὴ αὐλὴ τῆς Νικαίας, χάριν τοῦ ταλαιπωρημένου ποιμνίου του.

Γιὰ τὴν στάση του αὐτὴ ἔναντι τοῦ αὐτοκράτορος ἀλλὰ καὶ τοῦ Καματηροῦ, ζητεῖ συγγνώμη καὶ παρακαλεῖ τὸν δεύτερο τὸν Θεότατον ἐκμειλίξασθαι αὐτοκράτορα,⁷⁴ ἐνῶ τὸν διαβεβαιώνει γιὰ τὶς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχές του: οὐ παύομαι μέντοι καὶ δεῦρο καθήμενος τοῦ δεῖσθαι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑμᾶς ἡγεμόνας γενέσθαι πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς καὶ τῆς ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἐπανόδου.⁷⁵

Τὸ 1216, γιὰ ἀγνώστους λόγους, ἐπεχείρησε νὰ ταξιθεύσει κρυφὰ στὴν Ἀθήνα, ἀπ' ὅπου σύντομα ἀπεχώρησε, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος: πέρυσι γὰρ τολμήσας ἀφικόμεν Ἀθηναῖζε καὶ εἰ μὴ θᾶπτον ἐκεῖθεν ἀπέπτῃν, τοῖς ἰταλικοῖς ἂν ὁδοῦσιν ἐγεγόνειν κατάβρωμα καὶ αὐτός.⁷⁶

Ἀφοῦ ἐπέστρεψε καὶ πάλι στὸ ἀσφαλὲς καταφύγιο τῆς Κέας, σύντομα μετὰ ἀπὸ δωδεκαετῇ σ' αὐτὴν παραμονὴ ἀναχώρησε, ὀριστικῶς πλέον καὶ καταβεβλημένος ὅσο ποτέ, γιὰ νὰ μονάσει καὶ νὰ διέλθει ἐν ἡσυχίᾳ τὸν ὑπόλοιπο χρόνο τῆς ζωῆς του. Κατ' ἀρχὰς πέρασε ἀπὸ τὴν Εὐβοία καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1217 ἐγκαταστάθηκε στὴν μνημονευθεῖσα μονὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου⁷⁷ στὴν Μενδενίτσα, τοποθεσία πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν στὶς βόρειες ὑπώρειες τοῦ Καλλιδρόμου (οἰκισμὸς Δρακοσπηλιάς).

74. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 260.15.

75. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 260.20-22.

76. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 327.8-10.

77. Ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἢ Κομνηνοῦ Μενδενίτσης ἰδρύθηκε ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081-1118) καὶ βρισκόταν 6 περὶπου χλμ. ΝΑ ἀπὸ τὴν θέση τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης σὲ ἐπιστολές

Μὲ τὸ ἐν λόγῳ μοναστήρι διατηροῦσε πνευματικούς δεσμούς, δεδομένου ὅτι τόσο αὐτό, ὅσο καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Μουντινιτῆς (Βοδο-νίτσα – Μενδενίτσα) ὑπαγόταν στὴν κυριαρχία τῆς μητροπόλεως Ἀθηνῶν,⁷⁸ ἐνῷ σώζεται καὶ ἐπιστολὴ του, ἴσως τῶν ἐτῶν 1202/3-1205, ὅπου μαρτυρεῖται ἡ γνωριμία του μὲ τὸν ἡγούμενο τῆς ὡς ἄνω μονῆς Ἀθανάσιο, πρὸς τὸν ὁποῖο λέγει: Ἐν Ἀθήναις γὰρ τυρβαζόμενος, τί γὰρ ἄλλο ἢ κατ' ἐμέ ζωὴ ἢ τύρβη καὶ τοῦ νοὸς ἐπισκότησις; φαντάζομαι τὸ κατὰ σέ φροντιστήριον, τὸ πάσης ἀρετῆς ἐργαστήριον... Μακαρία ἡ ὑπὸ σοὶ ὁδηγῶ τὸν καλὸν δρόμον τρέχουσα συνοδιά... Ἀλλ' ἐπεὶ κάμῃ ζηλωτὴν καὶ ἐραστὴν καὶ ὁπαδὸν τῇ προαιρέσει ἔσχες καὶ διὰ μόνης ἐντεύξεως, ἐπισκέπτου καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἐπίστρεφε λόγοις τε ἐπιστολιμαίοις καὶ προσευχαῖς.⁷⁹

Ὅπως δὲ μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος, ἡ μονὴ Προδρόμου, ἢ ἄλλως Κομνηνοῦ, ἰδρύθηκε παρὰ τοῦ μακαρίτου κυρ Ἀλεξίου,⁸⁰ δηλαδὴ

του κάνει συχνὰ λόγο γι' αὐτὴν τὴν μονή. Πολλοὶ δὲ μελετητές του, μὲ πρῶτον τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρο, ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται γιὰ κάποια μονὴ τῆς Κέας στὴν ὁποία ὁ ἐξόριστος μητροπολίτης ἔζησε καὶ ἀπεβίωσε. Ὅμως εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς δὲν ἔλαβαν ὑπόψιν μία ἀπολύτως κατηγορηματικὴ καὶ διαφωτιστικὴ πληροφορία, ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀποκαύκου πρὸς τὸν Χωνιάτη, τὴν ὁποία ἐξέδωσε τὸ 1902 ὁ Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος – Κεραμεύς: Τοῦ αὐτοῦ πανυπερτίμου μητροπολίτου Ναυπάκτου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀγιώτατον Ἀθηνῶν, τὸν Χωνιάτην, ὅτε ἀπὸ τῆς Κέας ἦλθεν εἰς τὴν ἐν Μουντινιτῇ μονὴν τοῦ Προδρόμου, κατωτέρω δὲ προβῆναι οὐδόλως ἠθέλησεν. Πάντως τὸ 1934 ὁ G. Stadtmüller στὴν μελέτη του γιὰ τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτη, ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ διευκρίνιζε τὸ θέμα τῆς παραμονῆς τοῦ ἱεράρχου στὴν Κέα καὶ τῆς μετακινήσεώς του ἀργότερα (1217) στὴν Μενδενίτσα. Παραλλήλως, ὑποστήριξε ὅτι τὰ χωρία τῶν πηγῶν στὰ ὁποῖα κατονομάζεται ἡ μονή, ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς στὴν ἐν Μουντινιτῇ μονὴν τῶν Θερμοπυλῶν, ἐπεὶδὴ ἀπὸ καμίας μαρτυρίας δὲν φαίνεται ὅτι ἓνα ὁμώνυμο μοναστήρι τῆς Κέας τὸν φιλοξένησε. Σημαντικὴ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ ἀνακοίνωση τοῦ καθηγητοῦ Β. Κατσαροῦ στὸ Α' Πανελλήνιο Ἱστορικὸ Συνέδριο, τὸ 1979 στὴν Θεσσαλονίκη. Βλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Ἀθηναικὰ ἐκ τοῦ ἱβ' καὶ ιγ' αἰῶνος, Ἀρμονία 3 (1902), σ. 285, ἀριθ. 4· Stadtmüller, Michael Choniates, σ. 205-212· Κατσαροῦ, Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου, σ. 101-103. Σήμερα σώζεται τὸ Καθολικὸ τῆς διαλελυμένης πλέον μονῆς, ποὺ τιμᾶται στὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Θεολόγο.

78. Herrin, *The Ecclesiastical Organisation*, σ. 252-257.

79. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 128.11-24.

80. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 355.17-19.

ὕπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ (1081-1118), ἐξ οὗ καὶ ἡ δεύτερη ὀνομασία της.

Ὁ τόπος αὐτὸς ἐμελλε νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς πολυκύμαντης ζωῆς του. Ἡ ἄφιξή του προκάλεσε ἀνησυχία στοὺς Λατίνους κατακτητὲς, οἱ ὅποιοι ὑπέθεσαν πὺς κατέφυγε ἐκεῖ, σὲ περιοχὴ ποὺ γειτνιάζε μὲ τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, γιὰ νὰ συνεργασθεῖ μὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ἀντιπάλους τους, τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἡπείρου Θεόδωρο Ἀγγελὸ Δοῦκα Κομνηνὸ (1215-1224).

Σαφεῖς πληροφορίες γιὰ τὰ ἀνωτέρω μᾶς παρέχει ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης σὲ ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἡγεμόνα Θεόδωρο Δοῦκα, λίγο μετὰ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάστασή του (1217), οἱ ὁποῖες ἔχουν ὡς ἐξῆς: ἀρχικῶς ἐκφράζει τὴν ἐκπληξή του καθότι ὁ ἐκ τοῦ ἀξιωματός του πολυάσχολος ἡγεμόνας δὲν τὸν λησμόνησε, ἀλλὰ τὸν προσεκάλεσε νὰ μεταβεῖ κοντὰ τοῦ ἀνθρώπου πάλαι μὲν τῷ βίῳ τεθνηκότα καὶ ἀπὸ καρδίας μικροῦ πάντων ἐπιλελησμένον ὥσει νεκρόν.⁸¹

Ἐπειτα ἐξιστορεῖ καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Κέα: Ὡς οὖν ἔγνω ὅφει μήτε τοῦμῳ κλήρῳ (ἐνν. ἐπισκοπῇ) ὀφελός τι γινόμενος καὶ ἐμαυτῷ διὰ κενῆς παρέχων πράγματα, ἐμάχρυνα φυγαδεύων ἐκεῖθεν καὶ δεῦρο ἐκκομισθεὶς ὡς ἐν τινι σορῷ τῷ ἱερῷ τῷδε φροντιστηρίῳ οἶον ἐντέθαμμαι καὶ συνδιάγω τῷ τε πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ καὶ τῇ ὑπ' αὐτὸν ἀδελφότητι.⁸²

Ἀκολούθως ἐξηγεῖ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἀποποιεῖται τὴν πρόσκληση τοῦ Θεοδώρου Δούκα· δηλαδὴ τὸ γῆρας, τὴν κακὴ κατάσταση τῆς υἱείας του καὶ κυρίως τὴν κατ' αὐτοῦ ἐχθρότητα τῶν Λατίνων. Αὐτοὶ ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς ἀνεψιούς του, ποὺ τὸν συνόδευσαν στὸ ταξίδι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς Προδρόμου, νὰ ἐγγρηθοῦν ὅτι δὲν θὰ ἀπομακρυνόταν πορρώτερῳ τῆς μονῆς τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ οὕτω τὸ ἀγριαῖνον αὐτοὺς σκάνδαλον διεπράναν.⁸³ Σὲ περίπτωσιν ποὺ παρέβαινε τοὺς ὅρους καὶ προσέφευγε στὴν ἡγεμονικὴ αὐλή, οἱ συνέπειες θὰ ἦσαν οἰκτρὲς τόσο γι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἀνεψιούς του, ὅσο καὶ γιὰ τὴν μονὴ ποὺ τὸν

81. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β΄, σ. 15-17.

82. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β΄, σ. 327.11-15.

83. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β΄, σ. 328.17-19.

φιλοξενοῦσε: Εἶπερ κατὰ τὸ ἐπίταγμα τῆς αὐθεντίας σου ἐνθένδε μεταχωρήσω αὐτόθι, τῷ μὲν μεγαλείῳ τῆς σῆς ἀντιλήψεως εἰς οὐδὲν ὄφελος ἔσομαι, τοῖς δὲ προσγενέσι (ἐνν. ἀνεψιοῖ) παραίτιος ὀλέθρου γενήσομαι, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῇ σεβασμίᾳ τῇδε μονῇ ὄχλησιν προξενήσας, οὐκ ἀγαθὰς τῆς εἰς ἐμέ φιλοφροσύνης καὶ παντοίας δεξιώσεως ἀποδώσω χάριτας, λαβὰς διαβολῆς δεδωκὼς κατ' αὐτῆς τοῖς Ἰταλοῖς, οἱ καὶ ἄλλως ἀεὶ ἐνεδρεύουσι ταύτῃ καὶ διψῶσι πρὸς τὸ κακοποιῆσαι ὅποιασοῦν λαβέσθαι προφάσεως.⁸⁴ Ἐν κατακλιθεὶς ἐκφράζει τὴν εὐνοϊκὴν του διάθεσιν πρὸς τὸν Θεόδωρο, τὸν ὁποῖο ἀποκαλεῖ καλλώπισμα Κομνηνῶν, Δουκάδων δόξα, Ῥωμαίων καύχημα.⁸⁵

Πάντως οἱ πραγματικὲς σχέσεις τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ ιεράρχου δὲν ἦταν ἰδιαίτερος στενές, ἀλλὰ μᾶλλον τυπικές, καὶ ὄχι ἀνόλογες μὲ ἐκεῖνες πού τὸν συνέδεαν μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Θεόδωρο Α' Λάσκαρη. Λόγου χάριν οὐδέποτε προσεφώνησε σὲ ἐπιστολὲς του τὸν Θεόδωρο Δούκα ὡς «δεσπότην», «βασιλέα» ἢ «αὐτοκράτορα», ὅπως πράττει μὲ τὸν Λάσκαρη, ἀλλὰ μόνον ὡς «κράτιστον» καὶ «κύριον»· δεῖγμα τῆς πολιτικῆς του ἐπιλογῆς μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων πού διεκδικοῦσαν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνον της.

Τὸ διάστημα πού ἔζησε ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης στὴν μονὴ Προδρόμου δὲν ἦταν μακρό· παρέμεινε ἐκεῖ γιὰ μία πενταετία (1217 - 1222). Ἦταν μάλιστα ἐπιθυμία του νὰ τελειώσει ἐκεῖ τὴν ζωὴν του, ὅπως γράφει στὸν πρῶτο τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους τῆς Ἡπείρου Ἰωάννη Ἀποκαυκο,⁸⁶ μητροπολίτη Ναυπάκτου: Εἴη δὲ μηκέτι παροικίαν ἐκ παροικίας ἀμοίβειν, ἀλλὰ τὰς λοιπὰς τῶν παλαιστικῶν ἡμερῶν μου σκιὰς ἐκμετρήσαι δεῦρο.⁸⁷

Ἡ μονὴ αὐτὴ ἀποτελοῦσε ἓνα ἐπιβλητικὸ μοναστικὸ καὶ πνευματικὸ κέντρο, τὸ ὁποῖο παρότι πλούσιο, δὲν συλήθηκε ἀπὸ τοὺς κατακτητές. Ὁ ἡγούμενος τοῦ ὁσίου Μελετίου στὸν Κιθαιρῶνα Ἰωαννίκιος χαριτολογώντας παραπονεῖται στὸν ἐπιφανῆ ιεράρχη

84. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 328.20 - 28.

85. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 329.20 - 21.

86. Περὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου βλ. Τωμαδάκη, *Οἱ λόγοι*, σ. 8 - 42.

87. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 331.22 - 24.

πὼς δῆθεν, φεύγοντας ἀπὸ τὴν Κέα, δὲν προτίμησε νὰ μονάσει στὴν δική του πτωχὴ μονή, ἀλλὰ ἐπέλεξε τὴν εὐπορὴ τοῦ Προδρόμου. Ὁ Χωνιάτης ὅμως τοῦ ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ ἀπόφασή του αὐτὴ καθορίσθηκε ἀπὸ ἄλλους λόγους: ἀλλ' ἕτερα παρεβιάσαντο, ὧν ἓνια οὐδὲ ἡ σὴ σύνεσις ἀγνοήσασα παρεδήλωσεν.⁸⁸

Ἡ ἐγκαταβίωσή του σὲ πλησιόχωρὴ μὲ τὴν Ἀθήνα μονή, θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ μὴ προκαλέσει τοὺς Λατίνους. Ἄλλωστε, λίγους μῆνες ἐνωρίτερα, κατὰ τὸν ἐρχομὸ του στὴν Ἀθήνα, κινδύνευσε σοβαρὰ καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ φύγει, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε.

Γιὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ ἐφησυχάσει στὴν μονὴ τοῦ Προδρόμου τὸν καλοτυχίξει ὁ μαθητὴς του Εὐθύμιος Τορνίκης, πρὸς τὸν ὁποῖο μὲ σύνεση ἀπαντᾷ: Οὐκοῦν μηδὲ ἡμᾶς τῆς εἰς τὸ σεμνεῖον μετοικίσεως μακάριζε, ἀλλ' ὑπερεύχου μᾶλλον μὴ ἀναξίως τοῦ ἱεροῦ χώρου ἀναστρεφόμενοι πολὺν ὀφλήσωμεν τὸν κατάγελων.⁸⁹ Ἐδῶ, λίγο μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του θὰ πληροφορηθεῖ τὸν θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Νικήτα, γεγονὸς ποὺ τὸν ἐθλίψε βαθύτατα καὶ ἐπιβάρυνε τὴν ἤδη πολὺ κακὴ υἰεὶα του.

Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν, νωθὴς ὑπὸ τοῦ γήρους καὶ νωδὸς καὶ φαλακρὸς καὶ δυσκίνητος, ταλαιπωρεῖται ἀφάνταστα ἀπὸ τοὺς ρευματισμοὺς καὶ τὴν ἡμιπληγίαν, ποὺ εἶχε ἀπονεκρώσει τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ σώματός του.⁹⁰ Ἐνδεικτικὰ τῆς καταστάσεώς του εἶναι ὅσα γράφει πρὸς τὸν ἐξ ἀγχιστείας συγγενῇ του Νικηφόρο Βεριβόη: Ζητεῖς, ὦ φίλη μοι ψυχὴ, παρ' ἡμῶν γράμματα, δι' ὧν τὰς ἐμὰς νόσους ἔχεις μαθεῖν... Ἴστω δὲ ἡ σὴ ἀγάπη, τὰ τῆς νόσου μεγάλης δεῖται τραγωδίας πρὸς τὸ λεπτότερον διηγῆσασθαι... Τότε γὰρ μνημονευτικὸν καὶ τὸ ὀρθολεκτικὸν ἀπέσβη τὸ παράπαν, ὅς καὶ ταῦτα βίαν γράφειν ἀναγκάζομαι καὶ διὰ τὸ σὸν συνεχὲς τῶν γραμμάτων, νομίζοντος, ὡς ἔοικεν, ὡς ἐκεῖνός εἰμι ὁ πάλαι Ἀθηνῶν. Οὐκ εἰμι δέ γε, ἀλλ' εἰδῶλον ἀμαυρόν.⁹¹

Ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ζωῆς του διαφαίνεται ἡ εἰκόνα ἑνὸς ἐξασθενημένου ἀνθρώπου, ὁ

88. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 319.25, 320.1.

89. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 336.15-18.

90. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 352.17-20, σ. 353.1-6.

91. Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*, τ. Β', σ. 352.1-10.

όποιος όμως διέγραφε μία φωτεινή πορεία ως αληθινός εκκλησιαστικός ποιμήν και διδάσκαλος, ως κατ' έξοχήν θεράπων των γραμμάτων και τής σοφίας, ως έμφυχωτής των χειμαζομένων Έλλήνων, ως πολύπλευρη χαρισματική προσωπικότητα με όξυδέρκεια, σύνεση, εύαισθησία πνεύματος και πίστη θερμουργό. Σύν τῷ χρόνῳ ό πάλαι Άθηνῶν περνᾷ στο περιθώριο... Έλάχιστα πλέον δύναται νά επηρεάσει τὰ εκκλησιαστικά πράγματα, με εξαίρεση τήν περίπτωση τοῦ μαθητῆ του Γεωργίου Βαρδάνη, για τόν όποιο ζήτησε από τόν Ίωάννη Απόκαυκο νά προκριθεῖ στήν κενή επισκοπική έδρα τής Κερκύρας.⁹²

“Ηκω νεκρῶν κευθμῶνα και σκότου πύλας λιπών.”⁹³ Ό πολυπαθής ιεράρχης σέ επιστολή του,⁹⁴ στα 1217 - 1218,⁹⁵ δέν διστάζει νά παρομοιάσει τόν έαυτό του με τό «εἶδωλον» τοῦ νεκροῦ Πολυδώρου τής εύριπιδείας Έκάβης. Καί προφανῶς δέν εἶχε ἄδικο... Σέ Συνοδικό γράμμα τοῦ Ίωάννου Απόκαύκου ὑπάρχει μία σημείωση τής ἀκριβοῦς ἡμερομηνίας θανάτου τοῦ παναγιωτάτου και σῶμα και ψυχῇ Άθηνῶν. 28 Φεβρουαρίου ἡμέρα δευτέρα και ἰνδικτιῶν δεκάτη τοῦ ἔτους 1222,⁹⁶ μετέστη από τήν ἐνθαδικότητα πρὸς τήν ἀγήρω μακαριότητα, ἡ ἀκτίδα ποῦ φώτισε τό σκοτάδι τῶν Άθηνῶν τοῦ μεσαίωνα, ό τελευταῖος μέγας πολίτης και τελευταία δόξα αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν σοφῶν (Φερδινάνδος Γρηγορόβιος).

«Ό θάνατος», γράφει ό ἀοίδιμος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, «δέν ἡδυνήθη νά ἐξαλείψῃ τό ὄνομα τοιούτου μεγάλου Ίεράρχου, ὅστις ἀνεδείχθη και συγγραφεὺς ἔξοχος, πολλὰ και σπουδαῖα καταλιπὼν συγγράμματα, ειδικωτέραν ἔχοντα σημασίαν δια τήν ἱστορίαν τῆς Έκκλησίας τῶν Άθηνῶν, ἥς σέμνυμα και μεγάλη δόξα ὑπῆρξεν ό Μιχαήλ».⁹⁷

92. Κολοβοῦ, Μιχαήλ Χωνιάτης, σ. 82.

93. Βλ. Εὐριπίδου, Έκάβη, Πολυδώρου εἶδωλον: “Ηκω νεκρῶν κευθμῶνα και σκότου πύλας λιπών, ἔν’ Ἄδης χωρὶς ὤκισται θεῶν, Πολύδωρος...», στίχ. 1-5.

94. Λάμπρου, Τὰ σωζόμενα, τ. Β΄, σ. 350.4.

95. Κολοβοῦ, Μιχαήλ Χωνιάτης, σ. 81.

96. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Συνοδικὰ γράμματα Ίωάννου τοῦ Απόκαύκου, μητροπολίτου Ναυπάκτου, Βυζαντίς Α΄ (1909), σ. 11.17 - 18· Κατσαροῦ, Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου, σ. 126 - 127.

97. Παπαδοπούλου, Ἡ Έκκλησία Ἀθηνῶν, σ. 40.

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο του

Ὅπως ἀναφέρθηκε, τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτου ἔχει πολλαπλὴ σημασία καὶ μεγάλη ἀξία γιὰ τὴν φιλολογία, τὴν ἱστορία, τὴν ἐκκλησία, τὴν θεολογία. Μᾶς παρέχει πολὺτιμες καὶ συχνὰ μοναδικές πληροφορίες σχετικὰ μὲ γεγονότα, πρόσωπα, καταστάσεις, θεσμούς. Καὶ ἐκτὸς τούτου, ἀποτελεῖ μαρτυρία περὶ «τῆς λογιότητος καὶ ἀρχαιογνωσίας τόσο τοῦ συγγραφέως ὅσον καὶ τῶν προσώπων μετὰ τῶν ὁποίων ἀλληλογραφεῖ οὗτος καὶ σχετίζεται».⁹⁸

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο του⁹⁹ περιλαμβάνει:

α'. Ρητορικοὺς λόγους ὅπως: Πρὸς τοὺς αἰτιωμένους τὸ ἀφιλένδεικτον καὶ τὸν Εἰσβατήριον ὅτε πρῶτον ταῖς Ἀθήναις ἐπέστη.

β'. Ὁμιλίες ἐπ' εὐκαιρία ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν ἢ θεολογικῶν καὶ ἠθικῶν θεμάτων ὡς: Ὁμιλία εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Βαΐων, Εἰς τὴν τριήμερον καὶ ζωαρχικὴν Ταφὴν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

γ'. Λόγους ὅπως: Εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Μιχαὴλ ἐκδοθεὶς τινι τῶν ῥητορευόντων.

δ'. Προσφωνήματα ὡς: Εἰς τὸν πραιτῶρα κῦρ Νικηφόρον τὸν Προσοῦχον ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα, Εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως καὶ λογοθέτην κῦρ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, Εἰς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Στρυφνόν.

ε'. Ἐγκώμια ὅπως: Εἰς τὸν μακάριον μητροπολίτην Χωνῶν κύριον Νικήταν, Εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἰσαάκιον τὸν Ἀγγελον, Εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Λεωνίδην καὶ τὴν συνοδίαν αὐτοῦ.

στ'. Μονωδίες ὡς: Εἰς τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ κῦρ Νικήταν τὸν Χωνιάτην, Εἰς τὸν ἀγιώτατον Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐστάθιον, καὶ

ζ'. Κατηχήσεις στὴν ὀρθόδοξη εὐσέβεια καὶ τὸ εὐαγγελικὸ ἥθος, οἱ ὁποῖες ἀνέρχονται στὸν ἀριθμὸ 22.

η'. Ἐπιπροσθέτως, ὁ Μιχαὴλ ὑπῆρξε καὶ σημαντικώτατος ἐπιστολογράφος. Ἐχουν διασωθεῖ 181 ἐπιστολές του, μνημεῖα λόγου καὶ ἱστορίας, καὶ

θ'. τέλος, Ποιήματά του σὲ δακτυλικοὺς ἢ ἱαμβικοὺς στίχους,

98. Μανάφη, Γραμματολογικά, σ. 151.

99. Κολοβοῦ, Μιχαὴλ Χωνιάτης, σ. 25 - 44.

τὰ ὅποια ἀναφέρονται σὲ θύραθεν ἢ θεολογικά θέματα, ὅπως: Θεανῶ, Εἰς τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, Εἰς Θεοτόκον, Εἰς τὸν μονόκερων, Στίχοι τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου ἐπὶ τῇ ἀρχετύπῳ ἀνιστορήσει αὐτῶν τουτέστι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.¹⁰⁰

Ὁ ἅγιος Μιχαὴλ Χωνιάτης στὴν Ὑμνογραφία καὶ τὴν Τέχνη

Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, μετὰ τὸν θάνατό του, τιμήθηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ὡς ἅγιος. Ἀπόδειξη τούτου εἶναι δύο τοιχογραφικὲς ἀπεικονίσεις του μὲ φωτοστέφανο σὲ ναοὺς τῆς ἐπισκοπῆς του.

Ἡ μία βρίσκεται στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Πέτρου στὰ Καλύβια Κουβαρᾶ τῆς Λαυρεωτικῆς (12ος-13ος αἰ.) καὶ ἡ ἄλλη ὑπῆρχε στὸ νότιο παρεκκλήσιο τῆς Σπηλιᾶς Πεντέλης (1233/1234), ἡ ὁποία ἀποτοιχισμένη σώζεται σήμερα στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν.

Περιγράφοντας τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Χωνιάτου στὸν ἅγιο Πέτρο Καλυβίων, ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος σημειώνει καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ τοιχογραφία αὐτὴ εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τοίχου, τοῦ χωρίζοντος τὸ κυρίως ἱερὸν ἀπὸ τοῦ διακονικοῦ... Ὁ ἱεράρχης περιβαλλόμενος ἀπὸ ἀέρα βαθυγάλανον εἶναι ἐνδεδυμένος φελόνιον λευκόν, κοσμούμενον διὰ μεγάλων, μελανῶν σταυρῶν περιλειομένων ἐντὸς γαμαδίων καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὠμοφόριον κοσμούμενον ὡσαύτως διὰ μεγάλων σταυρῶν... Ἡ ἐπιμήκης κεφαλὴ τοῦ ἱεράρχου, κλίνουσα πρὸς τὰ ἐμπρός, περιβάλλεται ὑπὸ φωτοστεφάνου. Τὸ καστανόν του πρόσωπον παρουσιάζει πλατὺ μέτωπον, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου καταπίπτει ἡ λευκὴ κόμη φθάνουσα μέχρι τοῦ αὐχένος. Ὁφθαλμοί, γαλανοὶ καὶ ἥρεμοι, προβάλλουν κάτω ἀπὸ πυκνὰς ὀφρῦς· ἡ ρίς εἶναι ἐπιμήκης καὶ τὰ λευκὰ γένεια, στρογγυ-

100. Περὶ τῶν ἔργων τοῦ Χωνιάτου βλ. καὶ C. Livanos, *Michael Choniates, Poet of Love and Knowledge*, *Byzantine and Modern Greek Studies* 30 (2006), σ. 103-114.

λά και περιποιημένα, δίδουν εἰς τὴν ὅλην κεφαλὴν σχῆμα ἀκόμη περισσότερον ἐπίμηκες...».¹⁰¹

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν δεύτερη ἀπεικόνισή του, στὸ ἀσκητήριον τῆς Πεντέλης, σημειώνει τὰ κάτωθι: «Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν ὅλην εἰκόνα σώζεται μόνον μέρος τῆς κεφαλῆς μὲ τὸν φωτοστέφανον καὶ παρ' αὐτὸν ἡ διὰ λευκῶν γραμμάτων ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους ἐπιγραφή: ὁ Ἀθηνῶν Μιχαήλ. Τὰ μάτια εἶναι δυστυχῶς βγαλμένα ὑπὸ τῶν Τούρκων ἢ τῶν ποιμένων, ἀλλὰ ἡ κλίσις τῆς κεφαλῆς, τὸ εὐρὺ ηὐλακωμένον μέτωπον καὶ ἡ διάταξις τῆς κόμης εἶναι ἀκριβῶς ὅμοια πρὸς τ' ἀντίστοιχα τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Πέτρου... αἱ λεπτομέρειαι ἃς παρέχει ἡ τοιχογραφία μας ἔρχονται ἐπικουροὶ εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ εἰκονιζομένου προσώπου πρὸς τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτην. Πράγματι τὸ εὐρὺ μέτωπον τῆς μορφῆς μᾶς μαρτυρεῖ περὶ ἀνδρὸς διανοουμένου, ὡς ἦτο πράγματι ὁ Χωνιάτης· ἀφ' ἑτέρου τὸ ἡρεμον καὶ πρᾶον βλέμμα του καὶ τὸ καστανὸν χρῶμα τοῦ προσώπου του ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ προσηνὲς ὄμμα καὶ τὴν ἡλιώδη ὄψιν τὰ ὅποια τοῦ ἀποδίδει ὁ ἀνεψιὸς του εἰς τὴν διασωθεῖσαν μονωδίαν ἣν συνέγραφεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του... Προσθέτω ἀκόμη ὅτι τὴν Παναγίαν κρατοῦσαν τὸ παιδίον Ἰησοῦν εἶχεν εἰκονίσει καὶ ἐπὶ τῆς διασωθείσης βούλλας τοῦ ὁ Χωνιάτης».¹⁰²

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἓνα ἀκόμη σημαντικὸ τεκμήριον ποὺ καταδεικνύει τὴν συνείδηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος περὶ τῆς ၑγιότητός του. Ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης στὸ Ἀγιολόγιόν του μᾶς γνωστοποιεῖ ὅτι ἡ μνήμη τοῦ Μιχαήλ ὡς ၑγίου «ἀπαντᾷ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἐν Βατοπεδινῷ Κώδικι μετὰ κοινῆς ἀκολουθίας»,¹⁰³ εἰδση ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὰ Τυπικὰ τοῦ Δημητρυέυσκη.¹⁰⁴

Ἐπομένως, ἡ ὑπαρξη τῶν σπουδαίων αὐτῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῆς ἀκολουθίας πρὸς τιμὴν του μαρτυροῦν τὴν ἀναγνώρισή του ὡς ၑγίου τῆς ἐκκλησίας.

Καὶ ναὶ μὲν δὲν ἀνεκηρύχθη διὰ πράξεως τῆς ἐπισήμου ἐκκλη-

101. Ὁρλάνδου, *Προσωπογραφία*, σ. 210 - 211.

102. Ὁρλάνδου, *Προσωπογραφία*, σ. 213 - 214.

103. Σ. Εὐστρατιάδου, *Ἀγιολόγιον*, Ἀθήνα 1995 (ἀνατ.), σ. 338.

104. Δημητρυέυσκη, *Τυπικὰ Β'*, Πέτρογκραντ 1917, σ. 754. Ὁ κώδικας αὐτός, κατὰ προφορικὴ πληροφορία, ἔχει δυστυχῶς ἀπολεσθεῖ ἐδῶ καὶ πολλὰ ἔτη.

σίας, ὅμως εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ συνήθεια αὐτὴ ἐπεκράτησε σταδιακῶς μετὰ τὸν 13ο-14ο αἰῶνα.¹⁰⁵ Ἡ τοπικὴ ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ἀνεγνώρισε ὅτι «Κατὰ τὰ 18 ἔτη τῆς ἐξορίας του ὁ Μιχαὴλ ὑπέφερε πολὺ, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, διαρκῶς ἐμψυχώνων καὶ στηρίζων τὸ πνευματικόν του ποίμνιον κατὰ τῶν ξένων κυριάρχων. Ἐκέρδησεν οὕτω τὸν βαθὺν σεβασμὸν τοῦ ἀπτικοῦ λαοῦ, εἰς τὰ ὅμματα τοῦ ὁποίου θὰ ἐθεωρήθη, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του, ὡς ἅγιος, ὅπως ἀκριβῶς ὀλίγα ἔτη πρότερον εἶχε θεωρηθῇ ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἅγιος ὁ διδάσκαλος καὶ φίλος τοῦ Χωνιάτου ὁ πολὺς ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος».¹⁰⁶

Βιβλιογραφία

- Ἀλιβιζάτου Ἀμ., *Ἡ ἀνακήρυξις τῶν ἀγίων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεολογία 19 (1948), σ. 18-52.
- Γιαρένη Ἡλ., *Ἡ συγκρότηση καὶ ἐδραίωση τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας*, Ἀθήνα 2008.
- Δενδρινοῦ Γ., *Τὸ Ὑπομνηστικὸν τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη, Εἰσαγωγή - νεοελληνικὴ ἀπόδοση - σχόλια*, Βυζαντινὸς Δόμος 5-6 (1992) (= Δενδρινοῦ, *Τὸ Ὑπομνηστικόν*).
- Δημητρακοπούλου Σ., *Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν*, Ἀθήνα 2004 (= Δημητρακοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν*).
- Δημητριάδου Σ., *Τυπικὰ Β'*, Πέτρογγραντ 1917.
- Εὐστρατιάδου Σ., *Ἀγιολόγιον*, Ἀθήνα 1995 (ἀνατ.).
- Καλδέλλη Ἀ., *Ὁ Βυζαντινὸς Παρθενώνας*, Ἀθήνα 2013 (= Καλδέλλη, *Ὁ Βυζαντινὸς Παρθενώνας*).
- Κατσαροῦ Β., *Ἡ «κατὰ τὴν Ἑλλάδα» βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου τελευταῖος σταθμὸς τῆς ζωῆς τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη*, Βυζαντιακὰ 1 (1981), σ. 101-137 (= Κατσαροῦ, *Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου*).
- Κολοβοῦ Φ., *Μιχαὴλ Χωνιάτης, Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου του. Τὸ corpus τῶν ἐπιστολῶν*, ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1999 (= Κολοβοῦ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης*).

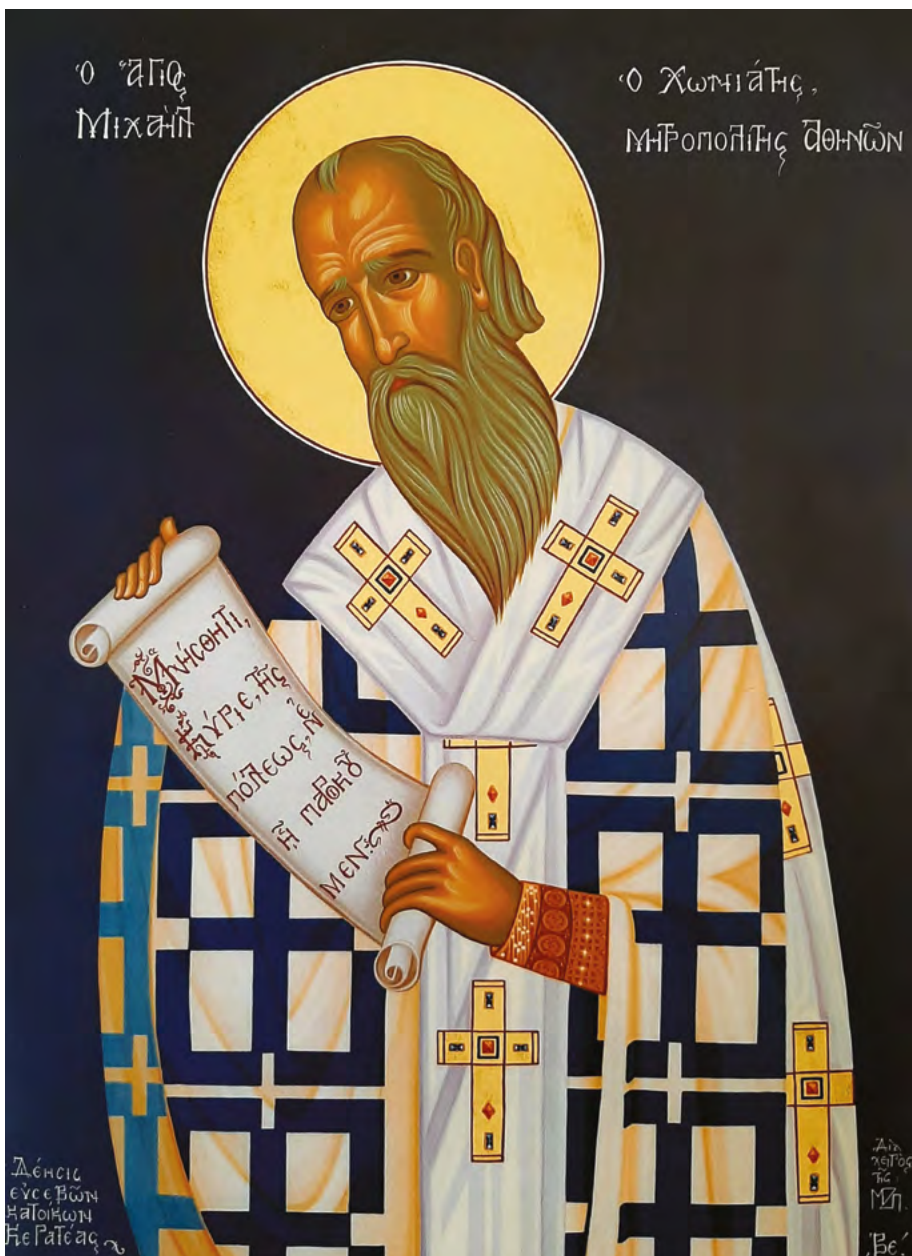
105. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, *Ἡ ἀνακήρυξις τῶν ἀγίων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεολογία 19 (1948), σ. 18-52.

106. Ὁρλάνδου, *Προσωπογραφία*, σ. 212.

- Λάμπρου Σπ., *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου Τὰ σωζόμενα*, τ. Α΄, ἐν Ἀθήναις 1879 καὶ τ. Β΄, ἐν Ἀθήναις 1880 (= Λάμπρου, *Τὰ σωζόμενα*).
- Μανάφη Κ., *Γραμματολογικὰ καὶ κείμενα συγγραφέων IB΄ αἰῶνος*, ἐν Ἀθήναις 1979 (= Μανάφη, *Γραμματολογικὰ*).
- Μηναῖον Σεπτεμβρίου*, ἐκδ. Α.Δ.Ε.Ε., ἐν Ἀθήναις 2002 (= *Μηναῖον Σεπτεμβρίου*).
- Μουρίκη Ντ., *Οἱ βυζαντινὲς τοιχογραφίαι τῶν παρεκκλησίων τῆς Σπηλιᾶς τῆς Πεντέλης*, Δ.ΧΑΕ 7 (1974), σ. 79-119.
- Μπούρα Χ., *Βυζαντινὴ Ἀθήνα*, Ἀθήνα 2010 (= Μπούρα, *Βυζαντινὴ Ἀθήνα*).
- Ὀρλάνδου Ἀ., *Ἡ προσωπογραφία Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου*, ΕΕΒΣ ΚΑ΄ (1951), σ. 210-214 (= Ὀρλάνδου, *Προσωπογραφία*).
- Παναγοπούλου Ἰ., *Εἰσαγωγή στὴν Κ.Δ.*, Ἀθήναι 1995.
- Παπαδοπούλου - Κεραμέως Ἀθ., *Ἀθηναϊκὰ ἐκ τοῦ ιβ΄ καὶ ιγ΄ αἰῶνος*, Ἀρμονία 3 (1902), σ. 209-224, 273-294.
- Παπαδοπούλου - Κεραμέως Ἀθ., *Συνοδικὰ γράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου, μητροπολίτου Ναυπάκτου*, Βυζαντις Α΄ (1909), σ. 3-30.
- Παπαδοπούλου Χρ., *Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν*, ἐν Ἀθήναις 1928 (= Παπαδοπούλου, *Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν*).
- Ράνσιμαν Σ., *Ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν*, τ. ΙΙΙ, Ἀθήναι 1979.
- Σωτηρίου Γ., *Ἀθήναι*, Θ.Η.Ε., τ. 1, Ἀθήναι 1962, στ. 616-670.
- Τωμαδάκη Ν., *Οἱ λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου*, ΕΕΒΣ 27 (1957), σ. 3-62 (= Τωμαδάκη, *Οἱ λόγιοι*).
- Χριστοφίλοπούλου Αἰκ., *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, τ. Γ1, Ἀθήνα 2001.
- Ahrweiler H., *Byzance et la mer. La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe- XVe siècles*. Paris, Presses Universitaires de France, 1966. (= Ahrweiler, *Byzance*).
- Angold M., *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081-1261*, Cambridge 1995.
- Chatzidakis M., *Byzantine Monuments en Attique et Béotie*, Ἀθήναι 1956, σ. 23.
- Herrin J., *The Ecclesiastical Organisation of Central Greece at the Time of Michael Choniates: New Evidence from the Codex Atheniensis 1371*, Actes du XVe Congr. Intern. Ét. Byz. IV, Ἀθήνα 1976 (= Herrin, *The Ecclesiastical Organisation*).
- Hunger H., *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία. Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τ. Α΄, ἐκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 2010 (= Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία*, τ. Α΄).

- Kazhdan A., *Μελέτες στην βυζαντινή λογοτεχνία του 11ου και 12ου αί.*, Ἀθήνα 2010.
- Kazhdan A., *Michael Choniates*, Oxford Dictionary of Byzantium (= O.D.B.) 427-428.
- Laurent V., *Μιχαήλ ὁ Χωνιάτης*, Θ.Η.Ε., τ. 8, Ἀθήναι 1966, σσ. 1204-1206 (= Laurent, *Μιχαήλ Χωνιάτης*).
- Livanos C., *Michael Choniates, Poet of Love and Knowledge*, Byzantine and Modern Greek Studies 30 (2006), σ. 103-114.
- Ostrogorsky G., *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, τ. 3, Ἀθήνα 1981 (= Ostrogorsky, *Ἱστορία*).
- G. Stadtmüller, *Michael Choniates, metropolit von Athen, ca. 1138 - ca. 122* [Orientalia Christiana, vol. XXXIII-2, No 91], Roma 1934. Exkurs 4: Der Pseudo- Familienname Akominatos, σ. 274-278 (= Stadtmüller, *Michael Choniates*).
- V. Grumel, *De l'origine du nom Ἀχομινᾶτος*, Ε.Ε.Β.Σ. ΚΓ' (1953).
- Van Dieten J., *Nicetae Choniatae historia, pars prior* [Corpus fontium historiae Byzantinae 11.1. Series Berolinensis], Berlin, De Gruyter, 1975.
- Wilson N., *Οἱ λόγοι στο Βυζάντιο*, μτφρ. Ν. Κονομῆς, Ἀθήνα 1991.

Ὁ ἅγιος Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης.
Ἔργο τῆς Μαρίας Ζαμκοτσιάν - Παπανικολάου στὸν Ἱερὸ Μητροπολιτικὸ Ναὸ
Ἁγίου Δημητρίου Κερατέας.

Ἀκολουθία καὶ
Παρακλητικὸς Κανὼν
τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν
Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου,
Μητροπολίτου Ἀθηνῶν

Ὁ ἅγιος Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης.
Ἔργο τοῦ π. Λουκᾶ Καρούσου, Καλύβια Θορικοῦ 2020.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τῇ Δ' Ἰουλίου.

Ποίημα Δρος Χαραλάμπους Μ. Μπούσια
Μεγάλου Ὑμνογράφου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας

ΕΝ Τῷ ΜΙΚΡῷ ΕΣΠΕΡΙΝῳ

Μετὰ τὸν Προοιμιακόν, εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἰστῶμεν στί-
χους δ' καὶ ψάλλομεν Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α'. Πανεύφημοι μάρτυρες.

Φρυγίας τὸν γόνον, Μιχαήλ,
Κολλοσῶν ἐκβλάστημα,
τὸν δι' αὐτοῦ εὐρυμάθειαν
καὶ πίστιν χάριτι
Πνεύματος ἁγίου
Ἀθηνῶν τῆς πόλεως
σοφῶς προχειρισθέντα ἐπίσκοπον
ἐγκωμιάσωμεν
ὡς ποιμένα θεοπρόβλητον
καὶ πατέρα σεμνὸν καὶ φιλόστοργον.

Θεόπνουν φρουρὸν καὶ ἄρωγόν
Ἀθηναίων μέλψωμεν
νῦν Μιχαήλ τὸν σοφώτατον,
Ἀτθίδος καύχημα,
φίλον ἀσκουμένων
ἐν σπηλαίοις ἐνδερμον
τοῦ ὄρους τοῦ Πανείου καὶ πρόμαχον
ἐν περιστάσεσι
καὶ ἀνάγκαις τοῦ πληρώματος
Ἐκκλησίας ψαλμοῖς τε καὶ ᾠμασιν.

Λγέλης ἀνύστακτε ποιμὴν
Ἀθηνῶν, διέλαμψας
θεοκινήτου γραφίδος σου
καὶ συμπαθείας σου
ἀστραπαῖς πρὸς χρεῖαν
καὶ ἀνάγκην ἔχοντας,
φωσφόρε Μιχαήλ, σκεῦος χάριτος
καὶ ἀνακτόριον
θεοπνεύστου κατηχήσεως,
ῥητορίας
καὶ φιλαγιότητος.

Καυχῶνται σὴ δόξη, Μιχαήλ,
Χωνιάτα ἐνδεε,
τῆς Μεσογαίας περίχωρος,
ἡ νῆσος Εὐριπος,
Κέα καὶ ἡ μάνδρα
τοῦ Προδρόμου, ἅγιε,
ἐν ᾗ καλῶς τὸ ζῆν ἐξεμέτρησας
καὶ ἡ περιδοξος
Ἀθηναίων πόλις πόνοις σου,
ἀντιλήψει
τῇ σῇ ἦν ἐκόσμησας.

Δόξα. Ήχος β'.

Θεοφιλῶς ποιμάνας Ἀτθίδος τὴν λογικὴν ἀγέλην
ὥς ἀληθῆς ἱεράρχης καὶ λειτουργὸς θείας δόξης διέλαμψας,
Μιχαήλ, σοφίας τῆς θύραθεν καὶ τῆς ἐνθέου φρυκτώρημα·
φωτίσας οὖν σῆς φιλαγιότητος ἀκτῖσι τοὺς ἐν Ἀττικῇ οἰκοῦντας,
ἐξ ὧν ἐκουσίως ἐμακρύνθης
ἐνεκα τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουργουνδίων,
πόλου οἰκήτωρ ὠφθῆς θειότατος
καὶ πρεσβευτὴς ἡμῶν πρὸς Κύριον ἐνθερμος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.
Τὴν παῖσαν ἐλπίδα μου...

Ἀπόστιχα. Ήχος β'. Οἶκος τοῦ Ἐφραθά.

Ἦλαμψας, Μιχαήλ,
κλεινὲ Μητροπολίτα
τῶν Ἀθηνῶν, ἀκτῖσιν
ἐνθέου ποιμασίας
καὶ θεϊκῆς σοφίας σου.

Στίχος. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου Αὐτοῦ.

Θεῖε Ἀρχιερεῦ
Ἀτθίδος, Χωνιάτα,
τὴν ἄσκησιν ἐξήλους
πατέρων τοῦ Πανείου
τοῦ ὄρους, ὀσιώτατε.

Στίχος. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Ἦνθεε Μιχαήλ,
τοῦ θείου Ταξιάρχου
ἐπώνυμε, ἐν Χώναις
ἐβλάστησας, ἐν αἵσπερ
αὐτὸς ἐδαυματοῦργησεν.

Δόξα. Τριαδικόν.

Χαῖρε, Τριάς σεπτή,
ἡ δεῖξασα σοφίας
ταμεῖον Σῆς ἐνδέου
τὸν Μιχαήλ, Ἀτθίδος
κλεινῆς τὸν ἀρχιποίμενα.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Χαῖρε, Μῆτερ Θεοῦ,
ὑπερευλογημένη,
ἡ σκέπουσα ἀπαύστως
τοὺς σὲ ὑμνολογοῦντας,
σεμνή Ἀθηνιώτισσα.

Νῦν ἀπολύεις... τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον
ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῷ ΜΕΓΑΛῳ ΕΣΠΕΡΙΝῳ

Μετὰ τὸν Προοιμιακόν, τὸ Μακάριος ἀνὴρ, εἰς δὲ τὸ Κύριε
ἐκέκραξα, ἰστώμεν στίχους στ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τὸν πολυτίμητον ὄλβον
Χριστοῦ τῆς πίστεως,
σεπτὸν Μητροπολίτην,
Μιχαήλ Χωνιάτην,
καὶ πρόεδρον καὶ μύστην τῶν Ἀθηνῶν,
καταστέψωμεν ᾄσμασι
μελισταγέσι σοφίας ὡς ἀληθοῦς
εὐπρεπέστατον ἀνάκτορον.

Τῶν Κολοσσῶν τῆς Φρυγίας
τὸ θεῖον βλάστημα,
τὸν τῆς Θεοῦ σοφίας
ἐξανθήσαντα ῥόδα
εὐώδη, ποιμενάρχην δεσποδῆ,
Μιχαήλ, θεοπρόβλητον
τῶν Ἀθηνῶν, εὐφημήσωμεν ἐν χορῷ,
φιλεόρτων τὰ συστήματα.

Τὸν ἑαυτὸν ἐν καμίνῳ
ἀγάπης τήξαντα
διπλῆς πρὸς τὸν πλησίον
καὶ Θεὸν καθηκόντως,
θεόπνουν Χωνιάτην, νῦν Μιχαήλ,
ὡς κηρίον ὑμνήσωμεν
καὶ τὰς αὐτοῦ ἐκζητήσωμεν προσευχὰς
πρὸς τὸν εὐσπλαγγχον Θεάνθρωπον.

Τὸν ζηλωτὴν τῶν καμάτων
ἀνευφημήσωμεν
τῶν ἀσκητῶν σπηλαίων
τοῦ Πανείου τοῦ ὄρους
καὶ φίλον ἡσυχίας καὶ προσευχῆς,
Μιχαήλ τὸν φιλάγιον,
καὶ θεοβρῆμονα κήρυκα μελιχροῖς
ἐγκωμίοις ὡς ἰσάγγελον.

Ἐν δυσχειμέροις τοῖς χρόνοις
ἐμποδιζόμενος
ὑπὸ ἐπιδρομέων
Δυτικῶν ἐξασκῆσαι
διοίκησιν σῆς ποιμένης πνευματικῆν,
Μιχαήλ, κατεδίκασας
εἰς ἐξορίαν, πανόσιε, ἑαυτόν,
ἱεράρχα ταπεινότε.

Μνήμην τελούντες σὴν θείαν
καὶ ἀεισέβαστον,
τῶν Ἀθηναίων δῆμοι,
Μεσογαίας χορεῖται,
πιστοὶ Θεσσαλονίκης, Θερμοπυλῶν,
νήσου Κέας, πανεύφημε,
καὶ τῆς Εὐβοίας τιμῶμέν σε, Μιχαήλ,
Χωνιάτα πνευματέμφορε.

Δόξα.³Ήχος πλ. 6'.

Ταπεινοφροσύνης καὶ ἀρετῆς στολὴν ἐνδυσάμενος
τὴν λογικὴν τῶν Ἀθηναίων ἐποίμανας σοφῶς ἀγέλην,
τὴν εἰς αἰῶνας εὐγνωμόνως τιμῶσάν σε, Μιχαήλ λογιώτατε·
εὐσυμπάθητος γὰρ ὢν καὶ φιλάγιος
καὶ ζηλωτὴς τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀθηνῶν πνευματικοῦ κάλλους,
οὐκ ἔπαυσας διδάσκειν
τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς σοῦ ποιμνίου
καὶ συντρέχειν ταῖς ἀνάγκαις τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων·
στέφος οὖν δεξάμενος παρὰ Κυρίου ζωῆς αἰωνίου
χάριν εἵληφας πρεσβεῦειν ὑπὲρ τῶν τιμώντων
τὴν ἀεισέβαστον μνήμην σου.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Τίς μὴ μακαρίσει σε, Παναγία Παρθένε...

Εἵσοδος. Φῶς ἱλαρόν. Τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας
καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.

Παροιμιῶν τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. δ' 10 - 19)

Ἄκουε, υἱέ, καὶ δέξαι ἐμοὺς λόγους καὶ πληθυνθήσεται ἔτη
ζωῆς σου, ἵνα σοι γένωνται πολλαὶ ὁδοὶ βίου· ὁδοὺς γὰρ
σοφίας διδάσκω σε, ἐμβιβάζω δέ σε τροχιαῖς ὁρθαῖς. Ἐὰν γὰρ

πορεύη, οὐ συγκλεισθήσεται σου τὰ διαθήματα, ἐὰν δὲ τρέχῃς οὐ κοπιᾷσεις. Ἐπιλαβοῦ ἐμῆς παιδείας, μὴ ἀφῆς, ἀλλὰ φύλαξον αὐτὴν σεαυτῷ εἰς ζωὴν σου. Ὁδοὺς ἀσεβῶν μὴ ἐπέλθῃς, μηδὲ ζηλώσης ὁδοὺς παρανόμων· ἐν ᾧ ἂν τόπῳ στρατοπεδεύσωσι, μὴ ἐπέλθῃς ἐκεῖ, ἔκκλινον δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ παράλλαξον. Οὐ γὰρ μὴ ὑπνώσωσιν, ἐὰν μὴ κακοποιήσωσιν, ἀφήρηται ὁ ὕπνος αὐτῶν καὶ οὐ κοιμῶνται· οἶδε γὰρ σιτοῦνται σῖτα ἀσεβείας, οἶνῳ δὲ παρανόμῳ μεθύσκονται. Αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν δικαίων ὁμοίως φωτὶ λάμπουσι, προπορεύονται καὶ φωτίζουσιν, ἕως κατορθώσῃ ἡ ἡμέρα· αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν ἀσεβῶν σκοτειναί, οὐκ οἶδασι πῶς προσκόπτουσιν.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. α' 1 - 10)

Λγαπήσατε δικαιοσύνην, οἱ κρίνοντες τὴν γῆν, φρονήσατε περὶ τοῦ Κυρίου ἐν ἀγαθότητι καὶ ἐν ἀπλότητι καρδίας ζητήσατε αὐτόν· ὅτι εὐρίσκεται τοῖς μὴ πειράζουσιν αὐτόν, ἐμφανίζεται δὲ τοῖς μὴ ἀπιστοῦσιν αὐτῷ. Σκολιοὶ γὰρ λογισμοὶ χωρίζουσιν ἀπὸ Θεοῦ, δοκιμαζομένη τε ἡ δύναμις ἐλέγχει ἄφρονας. Ὅτι εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ ἁμαρτίας· ἅγιον γὰρ πνεῦμα παιδείας φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων καὶ ἐλεγχθήσεται ἐπελθούσης ἀδικίας. Φιλάνθρωπον γὰρ πνεῦμα σοφίας καὶ οὐκ ἀδωῶσει βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ· ὅτι τῶν νεφρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ Θεὸς καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἀληθῆς καὶ τῆς γλώσσης ἀκουστής· ὅτι πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γινώσιν ἔχει φωνῆς. Διὰ τοῦτο φθεγγόμενος ἄδικα οὐδεὶς μὴ παροδεύσῃ αὐτόν ἐλέγχουσα ἡ δίκη. Ἐν γὰρ διαβουλίῳις ἀσεβοῦς ἐξέτασις ἔσται, λόγων δὲ αὐτοῦ ἀκοὴ πρὸς Κύριον ἥξει εἰς ἐλεγχον ἀνομιμάτων αὐτοῦ· ὅτι οὗς ζηλώσεως ἀχροᾶται τὰ πάντα καὶ θροῦς γογγυσμῶν οὐκ ἀποκρύπτεται.

Σοφίας Σολομώντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. γ' 1 - 9)

Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ καὶ οὐ μὴ ἄφηται αὐτῶν βάσανος. Ἐδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἔξοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα, οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ ἐν ὄψει ἀνθρώπων ἐὰν κολασθῶσιν ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπείρασεν αὐτοὺς καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ· ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς. Καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι καὶ ὡς σπινθῆρες ἐν καλάμῃ διαδραμοῦνται· κρινοῦσιν ἔθνη καὶ κρατήσουσι λαῶν καὶ βασιλεύσει αὐτῶν Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας. Οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ, ὅτι χάρις καὶ ἔλεος ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΤΗΝ

Ἰδιόμελα

Ἦχος α'.

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ Ἀτθίδος πόλις ἡ ἐνδοξος
τελοῦσα τὴν μνήμην τοῦ εὐσυμπαθήτου, λογιωτάτου
καὶ γενναιόφρονος ἱεράρχου σου, Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου·
οὗτος γὰρ εὐαγγελικῶς πολιτευσάμενος
τὴν πάλαι χρυσοστόλιστον πόλιν
καὶ σύμπασαν τὴν ἡλιόφωτον Ἀττικὴν κατεκόσμησε
χρηστοηδεῖα καὶ λόγοις θεοπνεύστοις
καὶ νῦν Χριστοῦ τὸ πρόσωπον θεώμενος ἐν πόλῃ,
ἀδιαλείπτως πρεσβεύει ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἦχος β΄.

Τῆς τῶν Ἀθηνῶν Ἐκκλησίας τὸν παμφαέστατον φωστῆρα,
Μιχαήλ τὸν Χωνιάτην, οἱ πιστοί, ἀξιοχρέως εὐφημήσωμεν·
οὗτος γὰρ ἀκτίσι τῆς αὐτοῦ φιλαγίου πολιτείας
κατεφώτισε τὴν ἐν σκότει ἀγνωσίας κειμένην
ἐχθροῖς ὑπόδουλον αὐτοῦ λογικὴν ποιήσας
καὶ πρὸς φωταυγῇ σκηνώματα θεογνωσίας καὶ σωτηρίας
αὐτὴν ἀπλανῶς κατηύθυνε·
καὶ νῦν ὡς κληρονόμος τῶν ὑπερφώτων ἐπάλξεων
τῷ αἰωνίῳ Φωτοδότῃ ἀδιαλείπτως πρεσβεύει
ἀνατεῖλαι καὶ ἡμῖν ἡμᾶρ αὐτογνωσίας
καὶ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἦχος γ΄.

Τὸν ὑπερασπιστὴν τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων
καὶ συλλήπτορα τῶν κατατροχόμενων Ἀθηναίων,
τὸν βιοῦντα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ’ ἐν οὐρανοῖς ἔχοντα τὸ πολίτευμα,
Μιχαήλ, τὸν θεοφρούρητον Μητροπολίτην, ἀξίως τιμήσωμεν·
οὗτος γὰρ ἀνελθὼν τῆς ἀρετῆς τὰς βαθμίδας
εἰς ὕψος κατήντησε πνευματικῆς τελειώσεως καὶ θεώσεως·
καὶ νῦν Ἀγγέλων χορείαις συνευφραινόμενος
τοὺς ἐκτελοῦντας τὴν μνήμην αὐτοῦ εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει
καὶ ὁδηγεῖ πρὸς ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Ἦχος δ΄.

Τὸ τῆς Φρυγίας θεόφυτον κρίνον
καὶ Ἀθηνῶν μυροδόλον λείριον,
Μιχαήλ, εὐσχημόνως οἱ πιστοὶ μεγαλύνωμεν
καὶ ἐν εὐλαθείᾳ αὐτῷ βοήσωμεν·
ῥητόρων ἀκρόρεια καὶ θεοκηρύκων πρόβολε,
ὁ ἐμπράκτως προασπισθεὶς τῆς σῆς ποιμένης τὰ συμφέροντα,
ῥῦσαι ἡμᾶς κινδύνων καὶ θλίψεων

καὶ συμφώνως τοῖς τοῦ Χριστοῦ ἐντάλμασι διάγειν ἡμᾶς ἀξιώσον
τοὺς ἐορτάζοντας πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην σου, ἀοίδιμε.

Δόξα. Ὁ αὐτός.

Δεῦτε, φιλεόρτων Ὁρδοδόξων συστήματα,
τὸν ταπεινὸν καὶ φιλάγιον ἱεράρχην,
ὡς κοσμήτορα Ἀθηνῶν, Μεσογαίας, Θεσσαλονίκης,
Θερμοπυλῶν, Εὐβοίας καὶ Κέας,
Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην,
ἀξιοχρέως τιμήσωμεν κράζοντες·
ζηλωτὰ τῆς ἐν Χριστῷ τελειώσεως,
καὶ φίλε τῶν ἀσκουμένων καὶ ὑπέρμαχε τῶν ἐμπεριστάτων,
Χριστὸν δυσώπει διδόναι τοῖς ἰκέταις σου
ἐμπταισμένων ἄφεσιν καὶ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Ἐκ παντοίων κινδύνων τοὺς δούλους σου...

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ

Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος πλ. α'. Χαίροις, ἀσκητικῶν.

Χαίροις, τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ,
ὁ λογιότῃ φαιδρύνας τὰ σύμπαντα,
καὶ πάντας καταφωτίσας
τοὺς Ἀθηναίους αὐγαῖς
σῶν σοφῶν ῥημάτων, πάτερ ὅσιε,
ποιμὴν θεοπρόβλητε,
ἀρχιθῦτα θειότατε,
ἱεροφάντορ
εὐκλεὲς καὶ ἀνύστακτε
ὄντως πρόεδρε
τοῦ κλεινοῦ πάλαι ἄστεως·

ὄθεν τὴν θείαν μνήμην σου
τιμῶντες αἰείποτε
σέ, Μιχαήλ Χωνιάτα,
ἀνευφημοῦμεν γηθόμενοι
καὶ σὰς ἱκεσίας
ἐκδεχόμεθα πρὸς Κτίστην
τὸν πολυεύσπλαγχον.

Στίχος. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου Αὐτοῦ.

Χαίροις, ὁ τῆς Φρυγίας βλαστός,
τῶν Ἀθηνῶν ἀρχιερεὺς πνευματέμφορος,
ἀγώνων καὶ ἀγωνίας
συμμεριστῆς σοῦ λαοῦ,
τῶν ἐμπεριστάτων
ἐνδεώτατος,
ἐλπίς ἀκαταίσχυντος,
κλονουμένων ἐνίσχυσις
καὶ κατευδύντωρ,
Μιχαήλ, ἀπλανέστατος
τῆς ἀγέλης σου
τῆς ἐλλόγου πρὸς θέωσιν·
πάτερ θεοφορούμενε,
ὥσει εὐσυμπάδητος
μὴ διαλίπης πρεσβεύων
τὸν πανοικτίρμονα Κύριον
ὑπὲρ τῶν ἐν ὕμνοις
σὲ στεφόντων μελιρρύτοις,
ψαλμοῖς καὶ ᾠσμασι.

Στίχος. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Χαίροις, τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν
ὁ εὐσθενῶς καταλιπὼν ὅτε ἄνομοι
εἰσέβαλον εἰς τὴν χθόνα

τῆς Ἀττικῆς Δυτικοὶ
αἵματοχυσίας τῆς ἐλλόγου σου
ἀγέλης, μακάριε,
πρὸς φυγὴν καὶ τὴν ἄσημον
οἰκήσας Κέαν,
ἦν παλαίστραν ἀνέδειξας
τῶν καμάτων σου
ἀρετῆς πρὸς τελείωσιν·
μύστα παναγιώτατε
τῆς χάριτος, βίον σου
ὁ περατώσας ἐν μάνδρᾳ
τῆς Μουντινιτζῆς, ἰκέτευε
Χριστὸν δοῦναι πᾶσι,
Μιχαήλ, τοῖς σέ τιμῶσι
τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. ᾠχος πλ. δ'.

Τὸν ἐραστήν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κάλλους
καὶ ζηλωτὴν τῆς ἐν Χριστῷ δι' ἀσκήσεως τελειώσεως,
Μιχαήλ τὸν Χωνιάτην, τιμήσωμεν πιστῶς βοῶντες·
συλλήπτορ τῆς τῶν Ἀθηνῶν λαχούσης σοι ποιμένης
καὶ ἀντιλήπτορ τῶν τρυχομένων καὶ κακουχομένων,
ὁ χάριτι θεῖᾳ σοφῶς καθοδηγήσας λαὸν πρὸς θέωσιν,
οὐρανίου πόλεως κληρονόμους ἀνάδειξον εὐχαῖς σου
τοὺς ἐκτελοῦντας ἐν πίστει τὴν αἰσέβαστον μνήμην σου.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Δέσποινα, πρόσδεξαι...

Νῦν ἀπολύεις... τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον.

Ἀπολυτίκιον. ᾠχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Αρετῇ διαπρέψας καὶ ἀγιότητι,
ποιμαντικῇ ἐπιστήμῃ
καὶ ἀκραιφνεῖ βιοτῇ

Ἀθηναίων στυλοβάτης ἐχρημάτισας,
ὦ Χωνιάτα Μιχαήλ,
ιεράρχα κραταιὲ
καὶ ἄριστε ποιμενάρχα·
διὸ καὶ εἵληφας χάριν
ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύειν πάντοτε.

Ἔτερον ὅμοιον.

Λατίνων ιεράρχην τὸν λογιώτατον
καὶ συμπαθῆ ὡς ἀγώνων
συμμεριστὴν τοῦ λαοῦ
καὶ αὐτοῦ τῆς ἀγωνίας ὕμνοις μέλψωμεν
νῦν, Χωνιάτην Μιχαήλ,
τῆς σοφίας ποταμὸν
καὶ κρήνην εὐρυμαθείας,
αὐτοῦ λιτὰς τὰς ἀόκνους
πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐκδεχόμενοι.

Θεοτοκίον. Χαῖρε, πύλη Κυρίου ἡ ἀδιόδευτος...

Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῷ ΟΡΘΡῳ

Μετὰ τὸν Ἐξάψαλμον τὸ Ἀπολυτίκιον, ὡς ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπε-
ρινῷ, μετὰ δὲ τὴν α' Στιχολογίαν Κάδισμα.

Ἦχος α'. Τὸν τάφον Σου, Σωτήρ.

Τρισμάκαρ Μιχαήλ,
Χωνιάτα θεόφρον,

τὴν μνήμην σου λαμπρῶς
Ἀττικὴν οἱ οἰκοῦντες
καὶ Κέαν καὶ Εὐβοίαν
καὶ Φθιώτιδα σέβομεν
καὶ μελίσμασι
σὲ καταστέφοντες θείοις
ἐκδεχόμεθα
τὰς ἐκτενεῖς σου πρεσβείας
πρὸς Κτίστην τὸν εὖσπλαγχνον.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ναὸν σου τὸν σεπτὸν
Μιχαὴλ Χωνιάτης,
ὁ μύστης ὁ κλεινὸς
Ἀθηνῶν, Θεοτόκε,
λαμπρῶς ἐξωράϊσε,
Μῆτερ Ἀθηνιώτισσα,
καὶ κατέστησε
τῆς Μητροπόλεως ἔδραν,
παντευλόγητε,
αὐτοῦ τοῦ σὲ καθ' ἐκάστην
φαιδρῶς μεγαλύναντος.

Μετὰ τὴν 6' Στιχολογίαν Κάθισμα.

Ἦχος δ'. Ταχὺ προκατάλαβε.

Αγίων συνόμιλε,
θεοειδὲς Μιχαὴλ,
τὴν πάνσεπτον μνήμην σου
ἐπιτελοῦντες λαμπρῶς
ἐκδύμως βοῶμέν σοι·
λύτρωσαι, Χωνιάτα,
ἐσομένης γεέννης

δῆμον τῶν Ἀθηναίων
σὲ τιμώντων ὡς ὄρους
σπηλαίων ἀσκητῶν Πανικοῦ
ὄντως ὁμόζηλον.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Πανάμωμε Δέσποινα,
ἡ ἐλεοῦσα αἰεὶ
πιστοὺς ἀνυμνοῦντάς σε
μελισταγέσιν ὠδαῖς,
ὑψόθεν κατὰπεμψον
πᾶσι μονογενοῦ σου
οἰκτιρμούς καὶ ἐλέη
Τόκου σου, Θεοτόκε,
καὶ ὑγίειαν ἄμψω
ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων εὐχαῖς
ἀδιαλείπτους σου.

Μετὰ τὸν Πολυέλεον Κάδισμα.

Ἦχος γ'. Τὴν ωραιότητα.

Γεροφάντορα παναγιώτατον,
σοφῶς ποιμάναντα ἀγέλην ἔλλογον
τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀσκητὴν ὁμόζηλον τοῦ Προδρόμου,
ἐν αὐτοῦ τελέσαντα τῇ μονῇ βίον πρόσκαιρον,
Μιχαήλ, τιμήσωμεν, Χωνιάτην τὸν ἐνδοξον,
ψυχῆς ἐν κατανύξει βοῶντες· Χαῖρε, ἱεραρχῶν λαμπρότης.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Τὴν σκοτισθεῖσάν μου ψυχὴν καταύγασον
φωτὶ τῆς χάριτος τοῦ θείου Τόκου σου,
ἀγνή Παρθένε, Μαριάμ, ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων,
καὶ ἀγλὺν ἀπέλασον τῶν ἀπείρων πταισμάτων μου,
ὅπως εὖρω ἔλκος ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς Κρίσεως

καὶ πόθῳ ἀσιγήτως βοῶ σοι· Χαῖρε, ἡ Κεχαριτωμένη.

Τὸ ἀ΄ Ἀντίφωνον τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον.
Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου Αὐτοῦ.

Στίχος. Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.

Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην (Κεφ. ι' 9 -16).

Ζήτει τῇ μηνίμῃ
τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ὁ Ν΄ Ψαλμός.

Δόξα. Ταῖς τοῦ Ἱεράρχου πρεσβείαις, Ἐλεῆμον,..
Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου πρεσβείαις, Ἐλεῆμον,...

Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. β'.

Στίχος. Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου καὶ
κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν Σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου.

Λογιωτάτων ἱεραρχῶν ἀρχέτυπον γενόμενος
καὶ ὁσίων πατέρων ποιμαντικὸς μιμούμενος τρόπος
διάκοσμος τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐπώφθης Ἐκκλησίας,
Μιχαὴλ ἀξιάγαστε·
καταλιπὼν γὰρ τὸν θρόνον σου καὶ ἐξορίας βαδίσας τρίβον
ἐν καιροῖς δυσχειμέροις ἀνόμων εἰσβολῆς Βουργουνδίων,
ἰσαγγέλω ἐπολιτεύσω, μακάριε·
καὶ νῦν Χριστῷ ἀγαλλιώμενος ἐν πόλῳ δόξης
μὴ παύσῃ Αὐτῷ πρεσβεύων ὑπὲρ τῶν τιμώντων
τὴν λαμπρὰν καὶ ἀεισέβαστον μηνίμην σου.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν Σου...

Εἶτα ὁ Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς·
«Μιχαὴλ Χωνιάτου, Ἀθηνῶν εὐχους αἶνος. Χ.»

Ῥδὴ α'. Ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Μὴ παύσῃ δεόμενος
Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν τιμώντων σε
καὶ πίστει τὴν μνήμην σου
τὴν ἱεράν, Μιχαήλ,
θείοις ἄσμασι
τελούντων, Χωνιάτα,
Φρυγίας μυράπειπτρον
πανευωδέστατον.

Ἦσχὺν θεῖαν ἄνωθεν
λαβὼν ἐκ χρόνων νεότητος
σοφίας τῆς θύραθεν
ᾧφθης εἰκὼν διαυγῆς
καὶ διήγυσας
τὸν βίον, Χωνιάτα,
ἀμέμπτως ὡς ἄϋλος
μέροψ, πανεύφημε.

Χριστοῦ φίλε γνήσιε,
γενναῖε καὶ λογιώτατε,
ἀρχαίου ἐράσμιε
πολιτισμοῦ, Μιχαήλ,
ὑπεδέξατο
τῶν Ἀθηνῶν ἡ πόλις
ὡς δώρημα τίμιον
σέ, ἱερώτατε.

Θεοτοκίον.

Ἀπείρανδρε Δέσποινα,
ἡμῖν Υἱοῦ τοῦ πανσέπτου σου
ὑψόθεν κατὰπεμψον
ἐλέη καὶ οἰκτιρμούς

τοῖς τιμῶσί σε
ὡς τοῦ Θεοῦ μητέρα
σεμνήν, εὐσυμπάδητον
καὶ ἄγαν εὐσπλαγγχον.

Ὡδὴ γ'. Τοὺς σοὺς ὑμνολόγους.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν τιμῶσα
τὴν μνήμην σου, σῶφρον Μιχαήλ,
τοὺς πόνους μεγαλύνει σου,
οὓς ἔτλης δι' ἀγάπησιν
καὶ στήριξιν ποιμνίου σου
ἐν δυσχειμέροις τοῖς ἔτεσι.

Λιπὼν τὸν σὸν θρόνον ἐκουσίως,
σεπτὲ ἱεράρχα Μιχαήλ,
ὅτε οἱ λατινόφρονες
ἐπιδρομεῖς ἐμπόδιζον
σῶν καθηκόντων ἄσκησιν
εἰς νῆσον Κέα κατέφυγες.

Χαρίτων τοὺς πλήρεις οὐρανίων
Πανείου τοῦ ὅρους ἀσκητὰς
ἐθαύμαζες καὶ σκάμματα
αὐτῶν ἐζήλους, ἄγιε,
πρὸς ἀρετῆς ἀπόκτησιν
καὶ ἐν Χριστῷ ὀλοκλήρωσιν.

Θεοτοκίον.

Ὡράϊσμα, Κεχαριτωμένη,
Χριστοῦ Ἐκκλησίας τιμαλφές,
τοῦ παναγίου Τόκου σου,
ὠράϊσον τῶν δούλων σου
τὸν βίον προστασίᾳ σου
καὶ ἀρῥαγεῖ μεσιτείᾳ σου.

Κάθισμα. Ἦχος δ΄. Ἐπεφάνης σήμερον.

Ἐκκλησίας σέμνωμα
τῶν Ἀθηναίων,
Μιχαὴλ δεσπέσιε,
ιεροφάντορ θαυμαστέ,
σαυτὸν ἀκόπως ἠγάλωσας
ὑπὲρ σῆς ποιμένης,
ποιμὴν ὡς ἀνύστακτος.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Παναγία Δέσποινα,
παραμυθία
θλιβομένων, πλήρωσον
ἡμᾶς ἀφάτου χαρμονῆς
καὶ προστασίας ἀγρύπνου σου
τοὺς μελωδοῦντας
τὸν πάνσεπτον Τόκον σου.

Ὡδὴ δ΄. Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ.

Νέκταρ γνώσεως τρυγήσας,
Μιχαὴλ ἀξιάγαστε,
Χωνιάτα μάκαρ,
ἐκ χειλέων τοῦ διδασκάλου σου,
ἀρχιερέως Νικήτα, μέλι ἥδιστον
ἐπιγνώσεως
καὶ σωφροσύνης παρήγαγες.

Ἰλασμὸν ἡμῖν ἐξαίτει,
Μιχαὴλ παναιοίδιμε,
τοῖς ἀνευφημοῦσι
σὲ ὡς ἱεράρχην θεόσοφον,
ἐν ταῖς Ἀθήναις αὐγαῖς σου διαλάμπαντα

ἀγαδότητος
καὶ προσφορᾶς πρὸς τοὺς ἑγγιστα.

Ἄνερ, Μιχαήλ, θεόφρον,
ὥς σοφίας κειμήλιον,
γνώσεως ταμεῖον
καὶ διανοήσεως μέλαθρον,
ἀνθρωπιστὰ ἱεράρχα, διεκόσμησας
ποιμασίᾳ σου
τὴν Ἀττικὴν, νῦν τιμῶσάν σε.

Θεοτοκίον.

Τοῦ ἐχθίστου ἐπηρείας
σοὺς ἰκέτας ἐκλύτρωσαι,
Κεχαριτωμένη,
Θεοτόκε, Ἀθηνιώτισσα,
καὶ χειραγώγει τοὺς πόθῳ μελωδοῦντάς σε
πρὸς μετάνοιαν
καὶ ἀρετῆς ὁλοκλήρωσιν.

Ῥδὴ εἴ. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Οὐράνωσον φρόνημα
τῶν νῦν μακαριζόντων σε,
Μιχαήλ, τρισμάκαρ Χωνιάτα,
ἀόκνοις πόνοις
τῶν Ἀθηνῶν τῶν κλεινῶν
σοφῶς κατηχήσαντα λαόν,
τὸν μὴ γνῶντα πίστεως
τὰς ἀρχάς, ἐνδεώτατε.

Υμνοῦμέν σε πάντοτε
ὥς κουφιστὴν τῆς ποιμένης σου
ἐκ δυσθάκτων φόρων καὶ ἐφόδου
ἐπιδρομέων

ἄζυμιτῶν, Μιχαήλ,
ποιμὴν καὶ φρουρὲ τῶν Ἀθηνῶν
καὶ ἀπάσης στήριγμα
Ἀττικῆς ἀδιάσειστον.

Αθήναιον σέμνωμα,
ἐκόσμησας τὸν θρόνον σου,
Μιχαήλ, γενναῖε Χωνιάτα,
σαπφείροις λόγων
καὶ μαργαρίταις τῆς σῆς
ἀμέμπτου τῷ ὄντι βιοτῆς,
ιεράρχα ὅσιε
καὶ σεμνὲ καὶ πραότατε.

Θεοτοκίον.

Θεοῦ τοῦ οἰκτίρμονος
ὁ Λόγος ὁ θειότατος
ἐν σεπτῇ νηδύϊ σου, Παρθένε,
κατασκηνώσας
Θεογεννήτορ ἀγνή,
ἐδέωσε γένος τῶν βροτῶν,
τὸ αἰεὶ γεραίρόν σε
καὶ λαμπρῶς μεγαλύνόν σε.

Ὡδὴ στί. Τὴν θείαν ταύτην.

Ἡ Ἀττικὴ ἐπαγάλλεται
καὶ χαίρει Μεσογαία ἢ εὐφορος,
ἥνπερ ἠγάπησας
καὶ τοῖς ποσὶ σου ἐβάδισας
πρὸς ἀσκητῶν Πανείου ὄρους ἐπίσκεψιν.

Νῦν Κέα νῆσος τὴν μνήμην σου
τελοῦσα, Μιχαήλ, καταφεύγει σοι

πιστῶς κραυγάζουσα·
φρούρει αἰεὶ καὶ περισκεπε
τὴν νῆσον ἐξορίας τῆς ἐκουσίου σου.

Ὡς ἱερὸν ἐγκαλλώπισμα
σεμνεῖον Μουντινίτζης γεραίρει σε,
ἐν ᾗ τὸ πνεῦμά σου
τῷ Παντεπόπτῃ παρέδωκας
Κυρίῳ, Χωνιάτᾳ, σεβασμιώτατε.

Θεοτοκίον.

Ναὲ Θεοῦ ἀχειρότευκτε,
τὴν μνήμην Μιχαὴλ τοὺς γεραίροντας,
Ἀθηνιώτισσα,
καὶ σὲ λαμπρῶς μεγαλύνοντας
ἀξιώσον ἀφδίτου ἀγαλλιάσεως.

Κοντάκιον. Ἦχος πλ. δ'. Τῇ Ὑπερμάχῳ.

Τὸν ἱεράρχην Ἀθηνῶν λαμπρῶς ὑμνήσωμεν
τὸν λογιώτατον, φιλάνθρωπον, διδάσκαλον,
κουφιστὴν τῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ ἀσκουμένων
ἐν σπηλαιοῖς ζηλωτὴν, ὡς βάθρον πίστεως,
Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην, ὕμνοις πρέπουσι
πίστει ψάλλοντες· Χαίροις, πάτερ θειότατε.

Ὁ Οἶκος.

Ἀριστε ποιμενάρχα,
Μιχαὴλ Χωνιάτα,
ἐνδόξων Ἀθηνῶν, ὡς πατέρων
σὲ τιμῶμεν λογίῳ φανόν
καὶ ἀρχιερέων δεαυγῶν σέμνωμα
καὶ μνήμην ἐκτελοῦντές σου
τὴν πάνσεπτον τρανῶς βοῶμεν·

Χαῖρε, τὸ βλάστημα τῆς Φρυγίας·
χαῖρε, τὸ οἶκημα τῆς σοφίας.

Χαῖρε, Ἀθηνῶν τῶν κλεινῶν σεμνολόγημα·
χαῖρε, εὐκλεῶν μυστηπόλων ἀκρόρεια.

Χαῖρε, λύχνος παμφαέστατος ἀγαπήσεως Χριστοῦ·
χαῖρε, στῦλος ἀδιάσειστος προστασίας τοῦ λαοῦ.

Χαῖρε, ὁ καθαιρέτης τῆς σκοτείας καὶ πλάνης·
χαῖρε, ὁ ὑπηρέτης τῆς ἐλλόγου ἀγέλης.

Χαῖρε, πατέρων θείων ὁμόζηλος·
χαῖρε, ἀγγέλων δῆμων ὁμόσκηνος.

Χαῖρε, θερμὸς ἄρωγὸς τῶν πενήτων·
χαῖρε, ταχὺς βοηθὸς τῶν καμνόντων.

Χαίροις, πάτερ θειότατε.

Καὶ ἀναγιγνώσκεται τὸ Μηνολόγιον τῆς ἡμέρας,
ἥτοι τῆς Δ' Ἰουλίου. Εἶτα λέγομεν.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μιχαήλ τοῦ
Χωνιάτου, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν πνευματοφόρου.

Στίχοι.

Λογίων ἱεραρχῶν, Μιχαήλ, κέρας,
Ἀθήνας ἐκόσμησας σῇ ποιμασίᾳ.

Συναξάριον.

Ο ἐν ἁγίοις θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν Μιχαήλ ὁ Χωνιάτης (1182-1222), πατρίδα ἔσχε τὰς Χώνας τῆς Φρυγίας, ἐνθα ὁ αὐτῷ φερώνυμος Μιχαήλ ὁ ἀρχιστράτητος τὸ μέγα ἐπετέλεσε θαῦμα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ποταμίου ῥοῆς πρὸς διάσωσιν τοῦ ἐκεῖσε ναοῦ αὐτοῦ.

Ἐμαθήτευσε παρὰ τοὺς πόδας τοῦ μητροπολίτου τῆς πόλεως Νικήτα, τοῦ προφητικοῦ ἀξιωθέντος χαρίσματος, καὶ ἐν

Κωνσταντινουπόλει παρὰ τοῦ εἵτα Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἀγίου Εὐσταθίου. Κάτοχος ὧν πάσης θύραθεν σοφίας διηκόνησε τῷ Πατριαρχεῖῳ ἐπ' ὀλίγον, ἐξ οὗ χάριτι θείᾳ ἐπελέγη Μητροπολίτης τῆς πάλαι εὐσήμεου καὶ τότε ἀσήμεου πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν αὐταῖς ἡργάσθη πρὸς κουφισμὸν τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν ἀναγκῶν, τῆς ἐνδημούσης πενίας καὶ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν ὡς καὶ τὴν πνευματικὴν ὁλοκλήρωσιν κλήρου καὶ λαοῦ τῆς λαχούσης αὐτῷ ἐπαρχίας. Στενῶς συνεδέθη μετ' ὁσίων ἀσκητῶν τοῦ ἐν Λαυρεωτικῇ Πανείου ὄρους, ὁμόζηλος τῶν τρόπων αὐτῶν γενόμενος. Ἡ τῶν Ἀθηνῶν κατάληψις ὑπὸ τῶν Βουργουνδίων εἰσβολέων ἐν ἔτει 1204 καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπαγόρευσις ἐξασκήσεως τῶν πνευματικῶν καὶ ποιμαντικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἔδυνε τὸν Μιχαὴλ εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν εἰς Θεσσαλονίκην, Εὐβοίαν καὶ Κέα, ἔνθα παρέμεινεν ἐπὶ δέκα πλήρεις ἐνιαυτοὺς ἐργαζόμενος διὰ τὴν χειμαζομένην αὐτοῦ ἀγέλην. Τέλος ἀπесύρθη εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν Τιμίου Προδρόμου Μουντινίτζης παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ἔνθα καὶ τὸ ζῆν ἐν εἰρήνῃ ἐξεμέτρησεν ἐν ἔτει 1222 καταλιπὼν πλούσιον συγγραφικὸν ἔργον καὶ φήμην ὁσίου ἱεράρχου.

Ταῖς αὐτοῦ ἀγίαις πρεσβείαις, Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Ὡδὴ ζ'. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Εὐνθεώτατε
τῶν Ἀθηναίων πρόεδρε,
βολαῖς παμφώτοις σου
ποιμαντικῆς ἀγωγῆς
ἐφώτισας ποιμένην σου
καὶ ἀπεδίωξας
τὴν σκοτόμαιναν
αὐτοῦ πασῶν τῶν θλίψεων,
Μιχαὴλ πνευματοφόρε.

Ἵμνοις στέφομεν
τὴν σεβασμίαν μνήμην σου
ῥαῖδοις ἐκάστοτε
οἱ δῆμοι τῆς Ἀττικῆς,
οὓς λόγοις ἐστήριξας
σοφοῖς καὶ πράξεσι
συμπαθείας σου
πρὸς πάντα ἐμπερίστατον,
Μιχαὴλ ἱεροφάντα.

Χῶναι, ἄγιε,
σεμνύνονται σπαργάνοις σου
καὶ ἡ περίχωρος
τῶν Ἀθηνῶν εὐλαβῶς
γεραίρει τὴν μνήμην σου,
ἣν διεκόσμησας
ποιμασίᾳ σου
θεοτερπεῖ, πανόσιε
Μιχαὴλ πνευματοφόρε.

Θεοτοκίον.

Ὁδηγήτρια
ἀπλανεστάτη πέφηνας
τῶν προστρεχόντων σοι,
Μῆτερ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ,
καὶ γέρας ἀτίμητον,
Ἀθηνιώτισσα,
τῶν αἰέποτε
ὑμνούντων σε ὡς ἔνθεον
ἐν τῷ βίῳ παραστάτιν.

Ῥοδὴ ἡ. Παῖδας εὐαγεῖς.

Υμνοῖς, Μιχαήλ, σέ, Χωνιάτα,
εὐτάκτοις ἀξιοχρέως μεγαλύνομεν,
δώρημα πολύτιμον
Ἀττικῆς καὶ καύχημα
τῶν Ἀθηνῶν τῆς πόλεως,
σεβασμιώτατε,
ὥς θείων μυστηπόλων πυξίον
καὶ ἀρχιερέων
διάκοσμον λογίων.

Στύλος ἀρῥαγῆς κακουχουμένων
καὶ βάκτρον ἐμπεριστάτων σταθερότατον,
Μιχαήλ, ἐν ἔτεσι
δυσχειμέροις πέφηνας,
στηρίζων σοῖς διδάγμασι
λαὸν ὁρδοδόξον
εὐσήμεου Ἀττικῆς, ἧς ὑπῆρχες
ιεράρχης μέγας
καὶ δεῖος ποιμενάρχης.

Αγαλμα σοφολογιωτάτων
ἐδείχθης ἀρχιερέων θεοσμίλευτον,
Μιχαήλ, καὶ σκήνωμα
χάριτος θεότευκτον·
διὸ τὴν θείαν μνήμην σου
πανηγυρίζοντες
οἱ δῆμοι Ἀθηνῶν, Μεσογαίας,
Κέας καὶ Εὐβοίας
σὲ ἀνυμνολογοῦμεν.

Θεοτοκίον.

Ἦθνον τοὺς μεγαλύνοντάς σε
πρὸς δόμους τῆς ἀφθαρσίας, Μητροπάρθενε,

Παναγία Δέσποινα,
ὡς πιστῶν ἰδύντειρα
ἀπλανεστάτη κράζομεν
πρὸς ὀλοκλήρῳσιν
τῶν ὕμνοις ἐκτενῶς μελωδούντων
Μιχαήλ τὴν μνήμην,
τοῦ θείου Χωνιάτου.

Ὡδὴ 9. Ἄπας γηγενής.

Νῦν πανευλαβῶς
τὴν μνήμην σου ἄγοντες
τὴν πανσεβάσμιον,
Μιχαήλ, κραυγάζομεν
τῆς Μεσογαίας,
Κέας, Φδιώτιδος,
Εὐβοίας καὶ τοῦ ἁστεως
Ἀττίδος κόσμημα,
οὐρανόθεν
φρούρει καὶ περισκέπε,
Χωνιάτα, τοὺς σοὶ καταφεύγοντας.

Ὁλβε τιμαλφές
Χριστοῦ θείας πίστεως,
μονὴν ἡγίαςας
Μουντινίτζης, ἔνδοξε
ἱερομύστα, Φρυγίας βλάστημα,
ἐν ᾧ Θεῷ παρέδωκας,
μάκαρ, τὸ πνεῦμά σου,
Χωνιάτα
Μιχαήλ, πολύτιμον
Ἐκκλησίας Χριστοῦ σεμνολόγημα.

Στῦλος φωταυγής
Θεοῦ ὠφθης γνώσεως,

ὁ τὴν σκοτόμαιναν
διάλυσας τάχιστα
τῆς ἀγνοσίας
ἐλλόγου ποιμένης σου
καὶ χρυσαυγὴν εὐφρόσυνον
τῆς ἐπιγνώσεως
ἀνατείλας
Ἀθηναίων τάγμασι,
Μιχαὴλ Χωνιάτα, θειότατε.

Θεοτοκίον.

Χαῖρε, ἀγαθή,
Παρθένε θεόνυμφε,
Ἀθηνιώτισσα,
εὐλαβῶς βοῶντές σοι
σὴν παρῤῥησίαν
ἀπεκδεχόμεθα
τὴν μητρικὴν πρὸς Τόκον σου
τὸν πολυεύσπλαγγον,
Ὅν ἐκδύμω
ἅπαντες δοξάζομεν
εἰς αἰῶνας καρδίᾳ καὶ χεῖλεσι.

Ἐξαποστειλάριον. Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Διάκοσμον περιέβλεπτον
τῶν Ἀθηνῶν τιμήσωμεν
καὶ Μεσογαίας καὶ Κέας
τὸν θεοφόρον πολίτην
ὡς ἱεράρχην πάνσοφον
καὶ ἀσκητῶν ὁμόζηλον
καὶ μαργαρίτην πίστεως,
νῦν Μιχαὴλ Χωνιάτην,
τὸν πολυτίμητον ὄντως.

Θεοτοκίον.

Σεμνή Ἀθηνιώτισσα,
ναόν σου ἐξωράϊσε,
Θεογεννήτορ Παρθένε,
ὁ Μιχαήλ Χωνιάτης,
τῆς πόλεώς σου πρόεδρος
καὶ ἱεράρχης ὅσιος,
μεθ' οὗ ἀνευφημοῦντές σε
δοξολογοῦμεν ἀπαύστως
τὸν σὸν πανίερον Τόκον.

Εἰς τοὺς Αἶνους ἰστῶμεν στίχους δ'
καὶ ψάλλομεν Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Λογίων ἀρχιερέων
τὸ σεμνολόγημα
καὶ εὐλαβῶν ποιμένων
Ἀθηνῶν Ἐκκλησίας
διάκοσμον τὸν θεῖον, δεῦτε, λαμπρῶς,
Μιχαήλ, εὐφημήσωμεν,
τὸν Χωνιάτην, ἐν ἄσμασι καὶ ᾠδαῖς
μελιρρῦτοις οἱ χριστώνυμοι.

Τὴν εἰσβολὴν Βουργουνδίων
μὴ ἀνεχόμενος
εἰς Ἀττικὴν σὸν θρόνον,
Μιχαήλ, ἐκουσίως
κατέλιπες καὶ Κέαν καταλαβὼν
τὸν λαόν σου ἐνίσχυες
καθυπομεῖναι κακώσεις καὶ συμφορὰς
σοῖς μεστοῖς ἀγάπης γράμμασι.

Τοῖς θεοπνεύστοις σου λόγοις,
φιλαγιότητι,
ἐμπράκτῳ βιοτῇ σου
καὶ ἀγάπῃ πρὸς πέλας
ἐκόσμησας τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν,
Μιχαὴλ ἱερώτατε,
τῶν ἀσκητῶν τοῦ σπηλαίου τοῦ Πανικοῦ
τῆς ἀσκήσεως ὁμόζηλε.

Πανηγυρίζοντες μνήμην
τὴν ἀεισέβαστον
καὶ φωταυγῇ σου, μάκαρ
Μιχαήλ, Χωνιάτα,
σεπτὲ ἱερομύστα τῶν Ἀθηνῶν,
τὴν λαμπρὰν ποιμασίαν σου
ἀνευφημοῦμεν καὶ πόνους σου ἱεροῦς
ἀρετῆς πρὸς ὀλοκλήρωσιν.

Δόξα. Ὕψχος πλ. α'.

Τὸ κλεινὸν τῶν Ἀθηνῶν ἄστν
καὶ ἡ περὶ αὐτὸ εὐσημος τῆς Ἀττικῆς ἐπαρχία
ὥς ποιμενάρχην τιμᾷ καὶ γεραίρει σε ἔνθεον,
Μιχαήλ Χωνιάτα, πνευματέμφορε·
σὺ γὰρ ἅγιοπρεπῶς πολιτευσάμενος
καὶ τὰς χρείας ἅμῳ θεραπεύσας τῆς λογικῆς σου ποιμένης
οὐρανοπολίτης γέγονας·
καὶ νῦν Χριστῷ συνὼν τῷ πανευῖλάτῳ
ἀδιαλείπτως Αὐτῷ πρεσβεύεις ἡμῖν ἀφθόνως πέμψαι
τὸ Αὐτοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Μακαρίζομέν σε, Θεοτόκε Παρθένε,...

Δοξολογία Μεγάλη καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῇ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Τὰ Τυπικά, οἱ Μακαρισμοὶ καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος
τοῦ Ἱεράρχου ἡ γ' καὶ ἡ στ' ᾠδὴ.

Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγέλιον
τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
(Ζήτει τῇ ΙΓ' Νοεμβρίου)

Κοινωνικόν. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Μεγαλυνάριον.

Χαίροις, Χωνιάτα, τῶν Ἀθηνῶν,
Μιχαήλ, ἐπόπτα,
ἀρχιδῦτα καὶ ἀρωγέ,
χαίροις, Μεσογαίας,
Θερμοπυλῶν, Εὐβοίας
καὶ Κέας ὁ οἰκήτωρ,
θεομακάριστε.

Δίστιχα.

Μιχαήλ Χωνιάτην, Ἀθηνῶν εὖχος,
ἦσε Χαραλάμπης Νικολάου χάριν.

Σπυρίδωνα καὶ Ἀθανάσιον φρούρει
ἀπαύστως, Μιχαήλ, βοᾷ Χαραλάμπης.

Ὁ ἅγιος Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης.
Ἔργο Γεωργίου Εὐαγ. Ἀγγελῆ στὸν Ἱερὸ Ναὸ Ἀγίου Φανουρίου
Καρελλᾶ Κορωπίου.

ΚΑΛΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΝ ΧΩΝΙΑΤΗΝ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τῇ Δ' Ἰουλίου.

Ποίημα Δρος Χαραλάμπους Μ. Μπούσια
Μεγάλου Ὑμνογράφου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας

Εὐλογήσαντος τοῦ Ἱερέως τὸ Κύριε εἰσάκουσον,
μεθ' ὃ τὸ Θεὸς Κύριος, ὡς συνήθως, καὶ τὸ ἐξῆς:

Ἦχος πλ. δ'. Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ.

Τὸν Χωνιάτην ἱεράρχην ἐκθύμως,
ἀρχιστρατήγου τὸν φερώνυμον νόων
τῶν οὐρανίων μέλψωμεν βοῶντες πιστῶς·
Μιχαήλ, ὁ σπλάγχνα σου πατρικὰ διανοίγων
ἅπασαν εἰσδέξασθαι λογικὴν σου ἀγέλην,
ἡμᾶς εὐλόγει, σκέπε ἀκλινῶς,
καὶ περιφρούρει τοὺς σὲ μεγαλύνοντας.

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Οὐ σιωπήσομεν ποτέ, Θεοτόκε,
τάς δυναστείας σου λαλεῖν οἱ ἀνάξιοι.
Εἰ μὴ γὰρ σὺ προΐστασο πρεσβεύουσα,
τίς ἡμᾶς ἐρρύσατο ἐκ τοσούτων κινδύνων;
Τίς δὲ διεφύλαξεν ἕως νῦν ἐλευθέρους;

Οὐκ ἀποστῶμεν, Δέσποινα, ἐκ σοῦ·
σοὺς γὰρ δούλους σφῶζεις αἰεὶ ἐκ παντοίων δεινῶν.

Εἶτα ὁ Ν΄ Ψαλμὸς καὶ ὁ Κανὼν, οὗ ἡ ἀκροστιχίς·
«Μιχαήλ, ἀγίαζε τοὺς σὲ μεγαλύνοντας. Χ. Μ.»

Ῥδὴ α΄. Ἦχος πλ. δ΄. Ὑγρὰν διοδεύσας.

Μὴ παύσῃ τὸν Κύριον δυσωπῶν
ὑπὲρ ἱκετῶν σου,
ιερώτατε Μιχαήλ,
ὑμνούντων ἀγωνάς σου ἀπαύστους
πρὸς σωτηρίαν καὶ θέωσιν ποιήνης σου.

Ἰλέωσαι ἅπασι, Μιχαήλ,
τοῖς σὲ ἀνυμνοῦσι
τὸν φιλόανθρωπον Λυτρωτὴν,
Οὗ κάλλος ὁρᾷς νῦν τοῦ προσώπου
ἐν ταῖς παμφώτοις τοῦ πόλου ἐπάλλεσι.

Χαρὰς πλησόν, ἅγιε Μιχαήλ,
νεότητος πάσης
τὰς καρδίας, τῆς εὐλαβῶς
τιμώσης σε ὥσπερ ἱεράρχην
σοφόν, μειλίχιον, πρᾶον καὶ ἄκακον.

Θεοτοκίον.

Αγνείας θησαύρισμα ἱερὸν,
ἀγνοῦς σοὺς οἰκέτας
τήρει πάντοτε, Μαριάμ,
καὶ δὴ νέους τοὺς τοξευομένους
ἐκ τῶν βελῶν τοῦ παγκάκου ἀλάστορος.

Ῥδὴ γ΄. Οὐρανίας ἀψίδος.

Ἦ τοῦ Πνεύματος χάρις
ἡ πανσθενής, ὀλβιε,

ἔδειξέ σε σκεῦος σοφίας
καὶ ἀδαπάνητον
ταμεῖον διαγωγῆς,
ὦ Μιχαήλ, φιλοκάλου,
Χωνιᾶτα, πρόμαχε
τῶν προσφευγόντων σοι.

Λαμπηδὼν ἀπαθείας
καὶ προσευχῆς πάμφωτε,
Μιχαήλ, ἐκδίωξον ζόφον
τῶν ἀνυμνούντων σε
ἐν Μεσογαίᾳ λαμπρῶς,
Ἀθήναις, Κέα, Εὐβοίᾳ,
πάτερ, καὶ Φθιώτιδι,
πνευματοφόρητε.

Ἀθηναίων κοσμητὸρ
περιφανές, ἅγιε,
καὶ τῶν μονοτρόπων Πανείου
ὄρους ὁμόζηλε,
θεοειδὲς Μιχαήλ,
πανευκλεές Χωνιᾶτα,
τὴν ἡμῶν ἰκέσιον
πρόσδεξαι δέησιν.

Θεοτοκίον.

Γλώσση τοῦ, Θεοτόκε,
σέ δυσωπῶ, Δέσποινα,
χαλινὸν ἀμετροεποῦς σου
δούλου καὶ ῥυσαί με
συκοφαντίας, σαπρῶν
ῥημάτων, ἀργολογίας,
φεῦ, καὶ κατακρίσεις,
σοὶ τὸν προσφεύγοντα.

Κατεύθυνον
πρὸς ἐπιγνώσεως τρίβους καὶ σωτηρίαν
τοὺς τιμῶντάς σε, Μιχαήλ, ποιμὴν θεοπρόβλητε
καὶ ἄγρυπνε ποιμένης σῆς, Χωνιάτα.

Ἐπίβλεψον
ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε,
ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν
καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

Αἴτησις καὶ τὸ Κάδισμα.
Ἦχος β'. Πρεσβεία δερμὴ.

Μὴ παύσῃ φρουρῶν τοὺς σοὶ δερμῶς προσπίπτοντας,
σεπτὲ Μιχαήλ, τῶν Ἀθηναίων πρόεδρε,
Μεσογαίας ἔφορε,
Κέας φύλαξ, Εὐβοίας ὑπέρμαχε
καὶ ἄρωγέ δερμὲ Θερμοπυλῶν,
ποιμὴν, Χωνιάτα, θεοπρόβλητε.

ᾠδὴ δ'. Εἰσακήκοα, Κύριε.

Γκανοὺς τοὺς ἰκέτας σου
θραῦσαι τὰς ἐνέδρας τοῦ παναλάστορος,
ἃς συνέτριψας ἀγῶσί σου,
Μιχαήλ θεόφρον, καταξίωσον.

Ἀκηδίαν ἐκδίωξον
καὶ ῥαστώνην τάχος ἐκ τῶν τιμῶντων σε,
Μιχαήλ θεομακάριστε,
ὥσπερ ἐγρηγόρσεως ἀρχέτυπον.

Ζώγησόν με πρεσβείαις σου,
Μιχαήλ, σαγήνη τῆς ἀγαπῆσεως
τοῦ Χριστοῦ, Οὐπὲρ τῆς πίστεως
ἁλιεύς ἐδείχθης τιμιώτατος.

Θεοτοκίον.

Ελκυσόν με σῇ χάριτι
πρὸς φωτὸς σκηνώσεις τοῦ Θεοῦ Τόκου σου
τὸ ἱμάτιον λαμπρύνουσα
τῆς ψυχῆς μου, Δέσποινα πανάχραντε.

Ὡδὴ εἴ. Φώτισον ἡμᾶς.

Τεῖχος ἀρράγες,
Μιχαήλ, τῶν προστρεχόντων σοι,
περιτείχισον ἡμᾶς σαῖς προσευχαῖς
τοὺς τιμῶντάς σε σεπτὸν ὡς θεοφάντορα.

Ομβρισον ἡμῖν
ὕετὸν σῆς Θεῆας χάριτος,
Χωνιάτα Μιχαήλ, θεοειδές,
εὐσπλαγχνίας ὁμβροτόκον νέφος, πάνσοφε.

Υμνοῖς ἱεροῖς,
Μιχαήλ, σὲ καταστέφοντες
ἐκδεχόμεθα πρὸς Κύριον λιτὰς
σὰς ἐνδέρμους, Χωνιάτα θεοτίμητε.

Θεοτοκίον.

Σὲ ὡς φωταυγὲς
μεγαλύνομεν ἀπαύγασμα,
Θεοτόκε, τοῦ ἀδύτου τοῦ φωτὸς
οἱ ἐν σκότει ἀμαρτίας κατακείμενοι.

Ὡδὴ στ΄. Τὴν δέησιν.

Συντήρησον ἄσινεῖς ἰκέτας σου,
Μιχαήλ, ἐκ τοῦ ἐχθροῦ ἐπηρείας,
τοὺς σὲ τιμῶντας λαμπρῶς ἐν Ἀθήναις,
ἐν Μεσογαίᾳ, Εὐβοίᾳ, Φθιώτιδι

καὶ Κέα, πάτερ ἱερέ,
συμπαθείας πολὺῤῥυτε χεῖμαῤῥε.

Ἐπάκουσον τῆς φωνῆς δεήσεως
σῶν προσφύγων, Μιχαήλ Χωνιάτα,
καὶ ὡς εὐῶδες θυμίαμα ταύτην
τῷ Λυτρωτῇ καὶ Κυρίῳ προσάγαγε,
ὡς πρέσβυς πάντων ἀκλινῆς
καὶ μεσίτης θερμὸς καὶ ἀνύστακτος.

Μετάστρεψον ἱκετῶν σου φρόνημα
μιαρὸν εἰς ὑγιᾶς καὶ τὸν ῥύπον
τῶν λογισμῶν τῶν ἀτάκτων εὐχαῖς σου
ἡμῶν ταχύ, Μιχαήλ, ἀποκάθαρσον,
ἵνα τιμῶμέν σε αἰεὶ
ὡς πιστῶν ταχινὸν ἀντιλήπτορα.

Θεοτοκίον.

Ἐλέησον τῶν πιστῶν ὁμήγυριν,
Ἐλεοῦσα, Θεοτόκε Παρθένε,
τοῦ Μιχαήλ Χωνιάτου τὴν μνήμην,
τοῦ θαυμαστοῦ Ἀθηναίων ἀκέστωρος,
τιμῶσαν ὕμνοις μελιχροῖς
καὶ πληθὺν θαυμασίων σου μέλπουσαν.

Κατεύθυνον
πρὸς ἐπιγνώσεως τρίβους καὶ σωτηρίαν
τοὺς τιμῶντάς σε, Μιχαήλ, ποιμὴν θεοπρόβλητε
καὶ ἄγρουπε ποιμένης σῆς, Χωνιάτα.

Ἀχραντε,
ἡ διὰ λόγου τὸν Λόγον ἀνερμηνεύτως
ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τεκοῦσα, δυσώπησον
ὡς ἔχουσα μητρικὴν παῤῥησίαν.

Αἴτησις καὶ τὸ Κοντάκιον.
Ἦχος β΄. Τοῖς τῶν αἱμάτων σου.

Τῶν ἀσκητῶν τοῦ Πανείου ὁμόζηλον
καὶ τῆς σοφίας Θεοῦ τὸ κειμήλιον,
νῦν Μιχαὴλ Χωνιάτην, τιμήσωμεν
ὡς χοϊκῶν ἀπλανῆ κατευδύντορα
πρὸς οὐρανῶν βασιλείαν καὶ δέωσιν.

Προκείμενον. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν
καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν.

Στίχος. Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες
οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην.

Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην (Κεφ. ι' 9 -16).
«Εἶπεν ὁ Κύριος Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ,
σωθήσεται...»

Ὅρα εἰς τὴν Λειτουργίαν τῆς ΙΓ' Νοεμβρίου.

Δόξα. Ταῖς τοῦ Ἱεράρχου πρεσβείαις, Ἐλεῆμον,
ἐξάλειψον τὰ πλήθη τῶν ἐμῶν ἐγκλημάτων.

Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου πρεσβείαις, Ἐλεῆμον,
ἐξάλειψον τὰ πλήθη τῶν ἐμῶν ἐγκλημάτων.

Προσόμοιον. Ἦχος πλ β'. Ὅλην ἀποδέμενοι.

Στίχος. Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου καὶ
κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν Σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου.

Σμίλη νυχθημέρων σου
πόνων ψυχῇ σου χαράξας
συνεργεῖα Πνεύματος
θείου ἀγαθότητος
ταύτην ἔδειξας

ἄριστον ἄγαλμα
καὶ χρηστοθείας,
Μιχαήλ, εἰκόνα ἔμψυχον·
διὸ ἐκάστοτε
μνήμην τὴν ἁγίαν σου σέβοντες
θερμῶς παρακαλοῦμέν σε·
τῆς σοφίας δεῖξον σκηνώματα
τοὺς ἐν Κερατέα
τιμῶντάς σε ἐκθύμως καὶ αὐτοὺς
πρὸς ἀρετῆς ὁλοκλήρῳσιν
ἵδυνον καὶ θέωσιν.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν Σου...

Ῥδὴ ζ'. Οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας.

Γρηγορῶν, Χωνιάτα,
προσευχόμενος, νήφων,
ἐπισκεπτόμενος
ἄζύγους τοῦ Πανείου
καὶ τοὺς ἐμπεριστάτους,
Μιχαήλ, ἄρνας ποιμένης σου
εἰλκυσας χάριν Χριστοῦ
τοῦ μεγαλύναντός σε.

Αρετῆς ἐκμαγεῖον,
συμπαθείας ταμεῖον
πρὸς πάντα ἔγγιστα
καὶ ὀλετήρ ἀνόμων
λατινοφρόνων, ῥῦσαι
τῆς αὐτῶν δολιότητος
τοὺς εὐσεβεῖς, Μιχαήλ,
τῶν ὀρθοδόξων δῆμους.

Λεγεῶνας δαιμόνων
ἐκ τῶν σῶν ὑμνηπόλων
ταχὺ ἐκδιώξον
θερμῶς προσευχομένων
καὶ νηστευόντων, μάκαρ
Μιχαήλ, ὁ ἀγῶσί σου
ἐλκύσας χάριν Θεοῦ,
τοῦ ἄγαν φιλανθρώπου.

Θεοτοκίον.

Υπερύμνητε Μῆτερ,
καταφύγιον θεῖον
τῶν προστρεχόντων σοι
καὶ θλιβομένων πάντων
παραμυθία, ῥῦσαι
πειρασμῶν καὶ στενώσεων
θεοπρεπέσιν ὧδαῖς
τοὺς μεγαλύνοντάς σε.

Ἦδὴ ἡ. Τὸν Βασιλέα.

Νωθροὺς μὴ δεΐξης
ταῖς ἀκοαῖς τῶν πατέρων,
Μιχαήλ, τοὺς τιμῶντας σὴν μνήμην
καὶ τῆς ἀκηδίας
ἡμῶν ὁμίχλην λῦσον.

Οτῶν ἀγώνων
Πανείου ὄρους ἀζύγων
ζηλωτής, Μιχαήλ ἱεράρχα,
καταξίωσόν με
τὰ ἄρρευστα ζηλοῦσθαι.

Ν ὦν ὡς ποιμένα
θεοφιλῇ σε τιμῶντες,
Μιχαήλ, ταῖς ἀόκνοις λιταῖς σου
σπεύδομεν ἐκ πόθου
ἐν πάσαις βίου ζάλαις.

Θεοτοκίον.

Τ ὦν εἰς αἰῶνας
μεγαλυνόντων σε πόθῳ,
Μιχαήλ Χωνιάτου πρεσβείαις,
Κεχαριτωμένη,
χαρᾶς καρδίας πλησον.

Ῥδὴ θ'. Κυρίως Θεοτόκον.

Α ἱ τῶν πιστῶν χορεῖται,
μνήμην σου τελοῦντες
πανευλαβῶς, Μιχαήλ, ἐκδεχόμεθα
θεοπειθεῖς σου πρεσβείας πρὸς βίον κρείττονα.

Σ υγκληρονόμους δεῖξον,
Μιχαήλ, Κυρίου
ὡς ἱεράρχην σεμνὸν τοὺς ὑμνοῦντάς σε
καὶ ἀρετῆς θεοσμίλευτον ὄντως ἄγαλμα.

Χ ρηστότητος τὰς τρίβους
δεῖξον σοῖς ἰκέταις
τοῖς σὲ τιμῶσιν εὐτάκτοις μελίσμασι
νῦν, Μιχαήλ Χωνιάτα, θεομακάριστε.

Θεοτοκίον.

Μ αρία, Θεανθρώπου,
τοῦ πανευιλάτου,
πανευπρεπὲς καὶ χρυσότευκτον μέλαθρον,
ἀνάγαγέ με πρὸς θρόνον Αὐτοῦ τὸν ἅγιον.

Ἄξιόν ἐστι... καὶ τὰ παρόντα Μεγαλυνάρια.

Χαίροις, Χωνιάτα, τῶν Ἀθηνῶν,
Μιχαήλ, ἐπόπτα,
ἀρχιδῦτα καὶ ἀρωγέ,
χαίροις, Μεσογαίας,
Θερμοπυλῶν, Εὐβοίας
καὶ Κέας ὁ οἰκῆτορ,
θεομακάριστε.

Σύνοικον σοφίας καὶ ἀρετῆς,
μύστην εὐσεβείας,
μοναζόντων διαγωγῆς
ζηλωτὴν καὶ θεῖον
τῶν Ἀθηνῶν ποιμένα,
νῦν Μιχαήλ ἐκδύμωσ
ἐγκωμιάσωμεν.

Ἦχων παρῥησίαν πρὸς τὸν Θεόν,
Χωνιάτα, μύστα
ιερώτατε, Μιχαήλ,
δυσωπῶν μὴ παύσῃ
Αὐτὸν ὑπὲρ προσφύγων
τῶν σῶν καὶ νεολαίας
ἀνευφημούσης σε.

Τῆς θεοσοφίας καθηγητὴν,
Χωνιάτην θεῖον,
ὑπερένδοξον Μιχαήλ,
τὸν τῆς Μεσογαίας
φρουρὸν καὶ πολιοῦχον
ὥς σύναυλον ἀγγέλων
ἐγκωμιάσωμεν.

Χαίροις, Χωνιάτα, σεπτὲ φρουρὲ
Κέας τε Εὐβοίας

καὶ Φθιώτιδος, Μιχαήλ,
χαίροις, ἐξαιρέτως
τῶν Ἀθηνῶν καὶ πάσης
τῆς Μεσογαίας ὄλθος,
σκέπη καὶ ἔφορος.

Φρούρει Μεσογαίας τοὺς ἱερεῖς,
ταύτης ποιμενάρχην
καὶ τὸν δῆμον τῶν εὐσεβῶν,
Μιχαήλ, τῶν πίστει
τιμώντων σου τοὺς πόρους
πρὸς ποίμνης σου ἐλλόγου
τὴν ἀπολύτρωσιν.

Πᾶσαι τῶν Ἀγγέλων αἱ στρατιαί,
Πρόδρομε Κυρίου,
Ἀποστόλων ἡ δωδεκάς,
οἱ Ἅγιοι πάντες,
μετὰ τῆς Θεοτόκου
ποιήσατε πρεσβεΐαν
εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

Τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον.
Ἦχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Αρετῇ διαπρέψας καὶ ἀγιότητι,
ποιμαντικῇ ἐπιστήμῃ
καὶ ἀκραιφνεῖ θιοτῇ
Ἀθηναίων στυλοβάτης ἐχρημάτισας,
ὦ Χωνιάτα Μιχαήλ,
ἱεράρχα κραταιὲ
καὶ ἄριστε ποιμενάρχα·
διὸ καὶ εἴληφας χάριν
ὕπὲρ ἡμῶν πρεσβεύειν πάντοτε.

Ἐκτενὴς καὶ Ἀπόλυσις, μεθ' ἣν ψάλλομεν τὸ ἐξῆς·
Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ Ξύλου.

Φρούρει, Χωνιάτα Μιχαήλ,
στύλε τῆς Χριστοῦ ἀληθείας,
ιερομύστα σεπτὲ
Ἀθηνῶν, τὴν ἔλλογον
ποιίμνην τοῦ Κτίσαντος,
Ἰησοῦ τοῦ Παντάνακτος,
ἐν τῇ Μεσαγαίᾳ
σὲ τὴν μεγαλύνουσαν,
ῥύου ἀλάστορος
βλάβης καὶ συντήρει ἐν ἄκρᾳ
εὐσεβείᾳ ταύτην ἐκδύμως
στέφοντά σε ᾗσμασιν αἰείποτε.

Δέσποινα, πρόσδεξαι
τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου
καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς
ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως.

Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου
εἰς σὲ ἀνατίθημι,
Μῆτερ τοῦ Θεοῦ,
φύλαξόν με ὑπὸ τὴν σκέπην σου.

Τετράστιχον.

Νικόλαον σκέπε, Μιχαήλ Χωνιάτα,
καὶ στήριζε νέων σεμνὴν ξυνωρίδα,
Ἀθανάσιον καὶ Σπυρίδωνα, μάκαρ,
σὺν σῷ ταπεινῷ ὑμνητῇ, Χαραλάμπει.

Ἄγγελος σὲ δέση. Τοιχογραφία ἀπὸ τὴν Παναγία τὴν Ἀθηνιώτισσα-Παρ-
θενῶνα. Ἔργο τοῦ 12ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν ἐξωραϊσμό τοῦ Ναοῦ ποὺ ἔλαβε χώρα ἐπὶ
τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγίου Μιχαήλ.

**Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου
ἀνεπίγραφοι πρὸς τὴν Θεοτόκον στίχοι.**

Πολλὰ προσῆξα σὺν πόθῳ καὶ πόνῳ
τῷ σῷ λάχει. πάναγνε, καὶ τῷ ποιμνίῳ.
Ἐκάλλυνά σου τὸν ναόν, πρῶτος πόνος·
ἐπιπλα τιμήεντα καὶ σκεύη φέρω·
ἀγρούς προσάγω, προξενῶ κτήσεις νέας,
ποιμνία, βουκόλια, πᾶν ζώων γένος·
οἴκους ἀνιστῶ τοὺς πεσόντας τῷ χρόνῳ,
ἄλλους νεουργῶ (μαρτυρεῖ πᾶς ὁ βλέπων),
τὸν κληρον αὖξω, τοὺς φόρους ἐλαφρύνω,
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐξανασπῶ ῥιζόθεν.
Τοιαῦτα τὰμά, τὰ δὲ σὰ πρὸς με πλέω
καὶ μείζονα, δέσποινα, καὶ κρείττω λόγου.
Λύπας ἀφαιρεῖς, συμφορὰς ἀποτρέπεις,
νόσους διώκεις, ἐκ πυλῶν Ἰδαίου ῥύη·
ἐχθρῶν πανουργεύματα καὶ πλοκάς δόλων
ὥς νῆμα σαθρὸν τῆς ἀράχνης ἐκλύεις.
Ἐν λείπεται μοι τῶν καλῶν τῶν ἐν βίῳ,
θανεῖν ὅπου βέλτιον· οὐ γὰρ ἐνθάδε,
ὅπου τελωνῶν ἐστι τὸ κράτος μέγα,
θνήσκοντας ἔνθα τοὺς Θεοῦ παραστάτας
ὕμνοῦσι, λακτίζουνσιν (ὦ θεία δίκη)
καὶ δεύτερον κιρνῶσι θανάτου σκύφος.
Ἐκεῖ θανοίμην, ἔνθα τὸν πλείῳ δρόμον
ζωῆς ἐμῆς ἤνυσσα μοχθῶν ἐν λόγοις.
Ἐνταῦθα ταῦτα καὶ μετὰ ζωῆς τέλος.
Ῥύου με πυρός, εὐμένιζε σὸν τόκον
καὶ τοῖς χοροῖς σύνταττε τῶν σεσωσμένων.

*Δημοσιεύθηκε
ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο Παπαδόπουλο Κεραμέα
στὸ περιοδικὸ «Ἀρμονία» 6-7 (1902), σ. 284.*

Τὸ παρὸν βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Βίος, Ἀκολουθία καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν» στοιχειοθετήθηκε, σελιδοποιήθηκε καὶ ἐκτυπώθηκε σὲ χίλια ἀντίτυπα, χάρτου σαμουὰ 100 γραμ. τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 2021 στὴν Ἀθήνα καὶ ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκον ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ ΑΒΕΕ, Ἀρδητοῦ 12-16, Ἀθήνα. Εἴητε πάντες ἐν Κυρίῳ ὑγιαίνοντες τῇ πίστει!